

«Η ΕΕ μας έδωσε ένα νέο ξεκίνημα»: Ρευστός ρατσισμός και συν-αίσθημα σε μια επιμελημένη αφήγηση μετανάστευσης¹

Κορίνα Γιαζόγλου & Τερέζα Σπηλιώτη
The Open University, UK & Cardiff University

1. Εισαγωγικά

Οι αφηγήσεις μετανάστευσης αποτελούν ένα σύνθετο πεδίο (ανα)παραγωγής τόσο αρνητικών όσο και θετικών αναπαραστάσεων μεταναστών/τριών.² Όπως έχει δείξει ο van Dijk (1993), οι αφηγήσεις για μετανάστες/τριες που ανταλλάσσουν μεταξύ τους μέλη πλειονοτικών ομάδων καταλήγουν να φυσικοποιούν αρνητικές αναπαραστάσεις των μειονοτικών ομάδων στον καθημερινό λόγο. Τέτοιου είδους αναπαραστάσεις αντανακλούν φοβικές στάσεις προς τους/τις μετανάστες/τριες, οι οποίοι/ες θεωρούνται ως εισβολείς στο εκάστοτε κράτος και απειλή στους/στις πολίτες του. Όπως παρατηρεί η Άμεντ (2018: 154), «ο φόβος μιλάει τη γλώσσα της ‘πλημμύρας’ και του ‘κατακλυσμού’, μιλάει για την εισβολή των μη ιδιοποιήσιμων άλλων, ενάντια στους οποίους θα πρέπει το έθνος να υπερασπιστεί τον εαυτό του». Η φοβική αυτή αντιμετώπιση των μεταναστών/τριών αποτελεί τη βάση για τη διαφοροποίηση ανάμεσα σε Εμάς και σε τους/τις Άλλους/ες και καταλήγει να δικαιολογεί και να νομιμοποιεί την περιθωριοποίηση των Άλλων.

Πρόσφατες μελέτες έχουν καταδείξει τον σημαντικό ρόλο των προσωπικών αφηγήσεων μεταναστών/τριών στην προώθηση θετικότερων αναπαραστάσεων της διαφορετικότητας, αλλά και των ίδιων των μεταναστών/τριών, στον δημόσιο λόγο. Η De Fina (2018), για παράδειγμα, δείχνει πώς βίντεο με αφηγήσεις μεταναστών/τριών στην ιστοσελίδα *Ενωμένοι/ες, ονειρευόμαστε* (United We Dream) προβάλλουν θετικές αναπαραστάσεις παράτυπων μεταναστών/τριών με έμφαση στην παρουσίασή τους ως αποδεκτών πολιτών. Παρόμοιες θετικές αναπαραστάσεις προβάλλονται μέσα από τις αφηγήσεις μεταναστών/τριών στην ιστοσελίδα της Ελληνικής Υπηρεσίας του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης, τις οποίες οι Αλίαϊ & Τσάκωνα (2020) αποδίδουν στις ευρύτερες προσπάθειες αντίκρουσης κυρίαρχων αρνητικών αναπαραστάσεων των μεταναστών/τριών στα ελληνικά μέσα. Στο διαδίκτυο η προώθηση τέτοιων θετικών αναπαραστάσεων επιδιώκει κυρίως την εξ αποστάσεως *συν-αισθηματική* (affective)³ σύνδεση μεταξύ του διαδικτυακού κοινού και των μεταναστών/τριών (Giachoglou & Spilioti 2020). Επιπλέον, οι αφηγήσεις μετανάστευσης μπορούν να αναδειχθούν σε πεδία διαπραγμάτευσης των πολύπλοκων ταυτοτήτων των μεταναστών/τριών από τους/τις ίδιους/ες. Τέτοια είναι η περίπτωση των αυτοβιογραφικών αφηγήσεων μεταναστών/τριών μαθητών/τριών στην Ελλάδα, οι οποίες, όπως δείχνει ο Archakis

¹ Το παρόν κείμενο βασίζεται στο Giachoglou & Spilioti (υπό ετοιμ.). Ευχαριστούμε θερμά τον επιμελητή και τις επιμελήτριες του τόμου για τα εποικοδομητικά τους σχόλια στο κεφάλαιό μας.

² Εδώ χρησιμοποιούμε τον όρο *μετανάστης/τρια* ως ουδέτερο όρο για την αναφορά σε ανθρώπους που μετακινούνται από τον τόπο καταγωγής τους για διαφορετικούς λόγους, χωρίς να τον διακρίνουμε συστηματικά από τον όρο *πρόσφυγας/ισσα*.

³ Η απόδοση των όρων *affect/affective* ως *συν-αίσθημα/συν-αισθηματικός/ή* ακολουθεί την πρόταση της Αβραμοπούλου (2018) αντί άλλων αποδόσεων που έχουν προταθεί, όπως *συναίσθημα* ή *αίσθημα*, *συναισθηματική επίηρη*, *συναισθηματική φόρτιση*, *συγκίνηση*, *θυμικό*, *πάθος* ή *πάθημα*, *διάθεση* ή *διαθεσιακότητα* ή *προδιάθεση για δράση*. Η μεταφραστική αυτή επιλογή επικεντρώνεται περισσότερο στις «κοινωνικ[ές] και πολιτισμικ[ές] σχέσε[ις] εξουσίας που επηρεάζουν την τοποθέτηση των υποκειμένων και των σωμάτων στον χώρο» (Αβραμοπούλου 2018: 12) και λιγότερο σε μια θεώρηση του συναισθήματος ως κάτι που εδράζεται στο υποκείμενο και στον εσωτερικό του κόσμο.

(2018- 2020), χρησιμοποιούνται από τους μαθητές/τριες ως πόροι για τη διαμόρφωση των υβριδικών τους ταυτοτήτων και στάσεων αντίστασης.

Ακόμα και στις θετικές αναπαραστάσεις των μεταναστών/τριών όμως, εμπεριέχονται ίχνη ρατσιστικού λόγου που αναπαράγουν διακρίσεις μεταξύ πλειονοτικών και μειονοτικών ομάδων και άνισες κοινωνικές ιεραρχήσεις. Τα ίχνη αυτά μας θυμίζουν το πόσο ριζωμένος είναι ο ρατσισμός στις κοινωνίες. Από τις αποικιοκρατικές πολιτικές των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων στη Δύση στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες, ο ρατσισμός αποτελεί «κρίσιμη συνθήκη αναπαραγωγής των διαφορών και ιεραρχήσεων» (Σωτηρόπουλος 2019: 26). Αυτό που αλλάζει σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους είναι ο τρόπος με τον οποίο οι όροι του ρατσισμού σημασιοδοτούνται, νομιμοποιούνται και αναπαράγονται. Αλλάζει δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο τοποθετείται η έννοια του/της μετανάστη/τριας στον κοινωνικό χώρο και ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύεται. Για παράδειγμα, σε περιόδους ανόδου του ρατσισμού έχουμε απόπειρες ερμηνείας και δικαιολόγησης του φαινομένου με *οικονομικούς* όρους, που προτάσσουν θεωρήσεις του/της μετανάστη/τριας ως οικονομικής επιβάρυνσης στο εκάστοτε έθνος ή ως παραγωγικού πόρου· με *εθνικιστικούς* όρους, που τον/την προτάσσουν ως απειλή στην ‘εθνική αυτονομία’· με *νεοφιλελεύθερους* όρους, που τονίζουν το αίτημα των αγορών για ελεύθερη διακίνηση και εργασία του/της μετανάστη/τριας· και με *συν-αισθηματικούς* όρους, που αποκρυσταλλώνουν την αντιμετώπιση των μεταναστών/τριών ως πηγής φόβου. Κάθε φορά οι επαναπροσδιορισμοί της έννοιας του/της μετανάστη/τριας με όρους όπως οι παραπάνω προτάσσουν νέα αιτήματα για την περιθωριοποίηση ή την ενσωμάτωση των μεταναστών/τριών στα δυτικά έθνη-κράτη. Παράδειγμα τέτοιων αιτημάτων αποτελεί το αίτημα για την πλήρη ενσωμάτωση των μεταναστών/τριών, το οποίο συνδέεται με εθνικιστικές ιδεολογίες και συχνά καταλήγει να εσωτερικεύεται και από τους/τις μετανάστες/τριες (Archakis & Tsakona 2022).

Για να περιγράψει εκείνες τις υπόρρητες μορφές ρατσισμού που προκύπτουν στο εσωτερικό των ρευστών και αντιφατικών σχηματισμών των σύγχρονων κοινωνιών, ο Weaver χρησιμοποιεί τον όρο *ρευστός ρατσισμός* (liquid racism)⁴. Ο ρευστός ρατσισμός εντοπίζεται στα αντιφατικά νοήματα που προκύπτουν από την ενσωμάτωση συγκαλυμμένων ρατσιστικών τοποθετήσεων, ακόμα και σε λόγους και κείμενα που φαίνονται να προωθούν τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη (Archakis 2022). Στον μεταναστευτικό λόγο, συμπεριλαμβανομένων των αφηγηματικών κειμένων στα νέα μέσα, περιπτώσεις ρευστού ρατσισμού έχουν εντοπιστεί σε λόγους ενσωμάτωσης, οι οποίοι τοποθετούν την πλειονοτική ομάδα ως το υπόδειγμα ένταξης (benchmark) για άλλες ομάδες (Kendi 2019· βλ. Archakis & Tsakona 2022: 162). Τέτοιες αντιλήψεις συνθέτουν λόγους που προωθούν την εθνική ομογενοποίηση, φυσικοποιούν τη γλωσσική και πολιτισμική αφομοίωση και καταλήγουν να εμφιλοχωρούν και στον αντιρατσιστικό λόγο (Archakis & Tsakona 2022: 162).

Στο παρόν κεφάλαιο εντοπίζουμε ίχνη ρευστού ρατσισμού στην ενημερωτική εκστρατεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για τις πολιτικές προστασίας των ευρωπαίων πολιτών από παγκόσμιες προκλήσεις με τίτλο *Η Ευρώπη Προστατεύει* (EU Protects). Ξεκινάμε με τη συζήτηση του ρόλου της αφήγησης στις αναπαραστάσεις της μετανάστευσης και των μεταναστών/τριών (ενότητες 2-3). Έπειτα, περιγράφουμε την εκστρατεία και την αφήγηση ενός Σύριου πρόσφυγα, η οποία αποτελεί κεντρικό στοιχείο της εκστρατείας, και παρουσιάζουμε τα ερευνητικά μας ερωτήματα. Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε την *κριτική προσέγγιση στις αφηγηματικές πρακτικές* (critical

---

⁴ Για μια εκτενέστερη και κριτική συζήτηση γύρω από την έννοια του ρατσισμού και των πολιτικών και κοινωνικών προεκτάσεων σύγχρονων χρήσεων του όρου, βλ. Balibar (2005).

approach to storytelling) που χρησιμοποιούμε (ενότητα 4). Η προσέγγισή μας βασίζεται σε έννοιες από την ανάλυση των αφηγήσεων ως πρακτικών (De Fina 2020), οι οποίες συνδέονται με πρακτικές *συν-αισθηματικής τοποθέτησης* (affective positioning· Giachoglou 2021). Στην ανάλυσή μας (ενότητα 5), εξετάζουμε την ανάδυση της συγκεκριμένης αφήγησης, τις συνθήκες παραγωγής και πρόσληψής της και, τέλος, τις πρακτικές ενσωμάτωσης της αφήγησης αυτής στην επικοινωνιακή εκστρατεία της ΕΕ. Η εξέταση της αφήγησης του Σύριου πρόσφυγα στοχεύει στο να καταδείξει τον τρόπο με τον οποίο η αφήγηση της μεταναστευτικής εμπειρίας γίνεται αντικείμενο επιμέλειας ως μια δημόσια αφήγηση (public story· Ganz 2015)⁵ για τις αξίες και αποτελεσματικές δράσεις της ΕΕ, ενσωματώνοντας στάσεις και θέσεις ρευστού ρατσισμού, οι οποίες είναι αγκιστρωμένες σε συγκεκριμένες συν-αισθηματικές τοποθετήσεις.

2. Αφήγηση και μετανάστευση

Σε μια εποχή αφηγηματικής έκρηξης (storytelling boom· Mäkelä κ.ά. 2021· Mäkelä & Meretoja 2022), οι αφηγήσεις προσωπικής εμπειρίας εργαλαιοποιούνται τόσο από άτομα όσο και από επιχειρήσεις και οργανισμούς σε ποικίλα πεδία της δημόσιας ζωής. Η αφηγηματική έκρηξη εμφανίζεται και στον δημόσιο λόγο για την κρίση γύρω από τη μετανάστευση, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της μεταναστευτικής κρίσης στην Ευρώπη το 2015, η οποία επέφερε εκ νέου πόλωση γύρω από το μεταναστευτικό τόσο στα μέσα ενημέρωσης όσο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Ο σχετικός δημόσιος λόγος την περίοδο αυτή αντανακλά ακραίο λαϊκισμό ενισχύοντας κυρίως αρνητικές και συγκρουσιακές στάσεις προς τους/τις μετανάστες/τριες (Eberl κ.ά. 2018). Μέσα σε αυτό το εχθρικό προς τους/τις μετανάστες/τριες κλίμα, ορισμένοι οργανισμοί υπεράσπισης των μεταναστών/τριών επεδίωξαν να προωθήσουν θετικές εικόνες για αυτούς/ές και τις εμπειρίες τους μέσα από αφηγήσεις των ίδιων, στοχεύοντας στην επιρροή τόσο της κοινής γνώμης όσο και της χάραξης πολιτικής (Martínez García 2021).

Παράδειγμα της στρατηγικής χρήσης της αφήγησης ως μέσου αλλαγής στάσεων προς τους/τις μετανάστες/τριες και τη μετανάστευση αποτελεί η πρωτοβουλία του ΟΗΕ σε συνεργασία με φορείς ανά τον κόσμο για την αναπλαισίωση των τοξικών αφηγήσεων για τη μετανάστευση (OHCHR χ.χ.). Στη σχετική ιστοσελίδα τονίζεται η ανάγκη μετατόπισης από αφηγήσεις που προωθούν το μίσος, τον φόβο και τον διχασμό σε αφηγήσεις από τους/τις ίδιους/ες τους/τις μετανάστες/τριες και όσους/ες τους/τις υποδέχονται, με έμφαση στις αξίες των οικουμενικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (OHCHR 2020· StandUp4Migrants 2020). Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι οι αφηγήσεις αυτές διαμεσολαβούνται από εκείνους/ες που αναλαμβάνουν την επιμέλειά τους (curation) στο πλαίσιο των συγκεκριμένων ντοκιμαντέρ, άρθρων, βιβλίων, εκθέσεων, ενημερωτικών εκστρατειών κτλ.

Όπως σημειώνει η Martínez García (2021: 211), τέτοιες πράξεις διαμεσολάβησης της εμπειρίας του/της Άλλου/ης εγείρουν σημαντικά ηθικά ερωτήματα σχετικά με τα *αφηγηματικά δικαιώματα* των αφηγητών/τριών (entitlement claims): για παράδειγμα, ποιος/α έχει το δικαίωμα να πει την ιστορία του/της ή την ιστορία ενός/μιας άλλου/ης; Αποτελεί η αφηγηματική αναπαράσταση της εμπειρίας μια

---

⁵ Την έννοια της *δημόσιας αφήγησης* έχει εισηγηθεί ο Ganz (2015) ως μια διαδικασία ενεργοποίησης πολιτών μέσα από την ανταλλαγή αφηγήσεων προσωπικής εμπειρίας και τη σύνδεσή τους με συγκεκριμένους πολιτικούς στόχους **στο πλαίσιο εργαστηρίων (narrative workshops)**. Όπως υποστηρίζει ο Ganz και θα καταδείξουμε στην ενότητα 5.3, η δημόσια αφήγηση επιτυγχάνεται μέσα από τη συνύφανση διαφορετικών αφηγήσεων, όπως αφηγήσεις προσωπικής εμπειρίας συγκεκριμένων ατόμων, συλλογικές αφηγήσεις που περιστρέφονται γύρω από το Εμείς κλπ.

επαρκή, ακριβή και κατάλληλη απόδοση της εν λόγω εμπειρίας; (βλ. Shuman 2005). Αυτά τα ερωτήματα απαιτούν κριτικό αναστοχασμό πάνω στις σχέσεις εξουσίας μεταξύ του/της αφηγητή/τριας, των διαμεσολαβητών/τριών και του κοινού, αλλά και στις πρακτικές ιδιοποίησης της εμπειρίας ενός/μιας άλλου/ης, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της επιμέλειάς τους σε ευρύτερες αφηγήσεις για τη μετανάστευση και τους/τις μετανάστες/τριες. Παράλληλα, η διαμεσολάβηση αφηγήσεων προσωπικής εμπειρίας εγείρει ερωτήματα σχετικά με τους τρόπους και τις συνέπειες της *αλληγορικής χρήσης* τους (allegory), τη χρήση δηλαδή αφηγήσεων για να αποδοθεί μια προσωπική εμπειρία ως συλλογική εμπειρία. Σύμφωνα με τη Martínez García (2021), οφείλουμε να αναστοχαστούμε πάνω στην ηθική της *συλλογικοποίησης* (collectivization), καθώς στις διαμεσολαβημένες αφηγήσεις ενδέχεται να υπονομευτεί η φωνή των μεταναστών/τριών μέσα από την προβολή μιας εξιδανικευμένης εικόνας τους. Για παράδειγμα, μπορεί να προβάλλονται μονοδιάστατες εικόνες μεταναστών/τριών ως θυμάτων με επίκληση στην ανθρώπινη συμπόνοια. Επιπλέον, η συλλογικοποίηση προσωπικών εμπειριών ενέχει τον κίνδυνο να αποσπάσει την προσοχή μας από την ποικιλότητα και την πολυπλοκότητα της μεταναστευτικής εμπειρίας.

Οι αφηγήσεις προσωπικής εμπειρίας της μετανάστευσης, επομένως, δεν αποτελούν ένα απλό μέσο για κοινωνική αλλαγή, αλλά διαμεσολαβημένα και ιδεολογικοποιημένα πολιτισμικά προϊόντα που θα πρέπει να εξεταστούν στα συμφραζόμενα της επιμέλειάς τους. Είναι, επομένως, αναγκαίο να προσεγγίσουμε κριτικά τις αφηγήσεις προσωπικής εμπειρίας που διαμεσολαβούνται από διαφορετικούς φορείς σε δημόσια μέσα (π.χ. ενημερωτικές εκστρατείες, ιστοσελίδες, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ντοκιμαντέρ, βιβλία, τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές εκπομπές). Χρήσιμη προς αυτή την κατεύθυνση είναι η προσέγγιση των διαμεσολαβημένων αφηγήσεων ως *επιμελημένων προσωπικών αφηγήσεων* (curated personal stories· Fernandes 2017). Η Fernandes χρησιμοποιεί τον όρο *επιμελημένες προσωπικές αφηγήσεις* για να περιγράψει τις αφηγήσεις που είναι προσεκτικά σχεδιασμένες γύρω από προκαθορισμένους τύπους πλοκής και οι οποίες χρησιμεύουν ως εργαλεία φιλανθρωπίας, διακυβέρνησης και υπεράσπισης (Fernandes 2017: 2). Η κριτική οπτική που προτείνει η Fernandes τονίζει τους τρόπους με τους οποίους η χρήση επιμελημένων προσωπικών αφηγήσεων δεν αφήνει χώρο για την αναγνώριση συστημικών δομών καταπίεσης και ανισότητας και συμβάλλει στην εξουδετέρωση της συγκρουσιακής δυναμικής των κοινωνικών κινημάτων (Fernandes 2017: 3). Τέτοιες πρακτικές επιμέλειας συχνά εμπεριέχουν στοιχεία ρευστού ρατσισμού τα οποία θα πρέπει να είμαστε σε θέση να διακρίνουμε ως κριτικοί/ές αναγνώστες/τριες δημόσιων κειμένων.

Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο των επιμελημένων προσωπικών αφηγήσεων είναι ότι προτάσσουν συγκεκριμένα *αφηγηματικά υποδείγματα* (story templates). Για παράδειγμα, οι αφηγήσεις της προσωπικής εμπειρίας της μετανάστευσης συχνά οργανώνονται γύρω από την έννοια του *ταξιδιού*. Η έννοια αυτή απαντάται ιστορικά σε αφηγήσεις μετανάστευσης που στοχεύουν στην αναπαράσταση της εμπειρίας του εκτοπισμού και της μετεγκατάστασης των μεταναστών/τριών. Ενώ κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα η έννοια του ταξιδιού συνδέθηκε με την αίσθηση της περιπέτειας και του ηρωισμού που χαρακτήριζε άλλωστε την ανάδυση των εθνών-κρατών, τον 20ό αιώνα η ίδια έννοια συνδέθηκε με καταστάσεις παρατυπίας ή παρανομίας, ιδιαίτερα σε περιγραφές των επικίνδυνων ταξιδιών των μεταναστών/τριών μέσω της θάλασσας (Anand 2016).

Από μια αφηγηματική οπτική, η έννοια του ταξιδιού έχει συνδεθεί με το κοινό υπόδειγμα του *ταξιδιού του/της ήρωα/ίδας* (the hero's journey· Campbell 1968 [1949]), το οποίο συνοψίζεται σε τρία μέρη: ο/η ήρωας/ίδα μπλέκει σε μια περιπέτεια, συνήθως

χωρίς τη θέλησή του/της (*separation/departure*), έρχεται αντιμέτωπος/η κατά τη διάρκεια του ταξιδιού με μια σειρά από δυσκολίες και κρίσεις (*initiation*), τις οποίες τελικά ξεπερνά και επιστρέφει στο σπίτι του μεταμορφωμένος/η (*return*). Παρά τις κριτικές που έχει δεχτεί το υπόδειγμα αυτό τόσο για τη θεώρηση των στοιχείων του ως καθολικών όσο και για την απλουστευτική του προσήλωση σε δίπολα μεταξύ, για παράδειγμα, του ‘καλού’ και του ‘κακού’, έχει ιδιαίτερη απήχηση στη σύγχρονη εποχή αφηγηματικής έκρηξης. Η εφαρμογή του συστήνεται σε εγχειρίδια δημιουργικής γραφής και διδασκαλίας (Farmer 2018) και διαφήμισης (Miller 2017), καθώς τα κεντρικά στοιχεία της απλής εξέλιξης της πλοκής που το απαρτίζουν θεωρούνται ιδιαίτερα αποτελεσματικά για τη δημιουργία και την επικοινωνία πολιτικών και διαφημιστικών μηνυμάτων που μπορούν να γίνουν εύκολα αντιληπτά και αποδεκτά από το ευρύ κοινό. Στις αφηγήσεις μετανάστευσης η έννοια του ταξιδιού βοηθά στην παρουσίαση των μεταναστών/τριών ως αποδεκτών χαρακτήρων που αξίζουν τη συμπόνοια και τη γενναιοδωρία των πολιτών των χωρών υποδοχής.

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζουμε μια κριτική προσέγγιση στις αφηγηματικές πρακτικές, η οποία, όπως υποστηρίζουμε, μπορεί να καταστεί χρήσιμη στη μελέτη του ρευστού ρατσισμού σε περιπτώσεις διαμεσολαβημένων αφηγήσεων μετανάστευσης. Η προσέγγιση που προτείνουμε συνδυάζει ευρετικά εργαλεία (*heuristics*) από το θεωρητικό πλαίσιο των *αφηγήσεων-ως-πρακτικών* (*narratives-as-practices*; De Fina 2020) και την ανάλυση των *συν-αισθηματικών τοποθετήσεων* (*affective positioning*) στις εκάστοτε αφηγηματικές πρακτικές (Giachoglou 2021). Με τον όρο *συν-αισθηματική τοποθέτηση* αναφερόμαστε στους τρόπους με τους οποίους οι αφηγητές/τριες τοποθετούνται συν-αισθηματικά μέσα στην αφήγηση, προσδιορίζοντας την εγγύτητά τους ή την απόστασή τους από τα γεγονότα και τους χαρακτήρες του *αφηγηματικού κόσμου* (*taleworld*), το κοινό τους (*storyrealm*), αλλά και τους ευρύτερους λόγους και ιδεολογίες, συνιστώντας έτσι τη βάση για την πρόκληση συν-αισθηματικών αντιδράσεων, καθώς και για την κατασκευή ταυτοτήτων. Η συνδυαστική αυτή προσέγγιση στοχεύει (α) στο να εντοπίσουμε τους τρόπους με τους οποίους προσωπικές αφηγήσεις γίνονται αντικείμενο επιμέλειας για ποικίλους στρατηγικούς σκοπούς, και (β) στο να αναστοχαστούμε πάνω στις συνέπειες τέτοιων πρακτικών αφηγηματικής επιμέλειας για τον διαμοιρασμό συν-αισθηματικών θέσεων και στάσεων. Η κριτική αυτή προσέγγιση στις αφηγηματικές πρακτικές που ακολουθούμε σε αυτή τη μελέτη -και την οποία παρουσιάζουμε λεπτομερέστερα παρακάτω- μας βοηθά να ανιχνεύσουμε στοιχεία ρευστού ρατσισμού σε δημόσιες αφηγήσεις, έτσι όπως αυτά αναδύονται μέσα από προσδιορισμένους τύπους συν-αισθηματικών τοποθετήσεων και στάσεων στην αφήγηση.

3. Οι αφηγήσεις ως πρακτικές

Στην προσέγγισή μας, υιοθετούμε την παραδοχή της De Fina (2020: 8) ότι η αφήγηση «συντελείται όχι μόνο με διαφορετικά μέσα αλλά και σε συνδυασμό με τη διαμεσολάβηση ποικίλων σημειωτικών πόρων». Ο/Η αναλυτής/τρια καλείται να προσέξει «πώς η αφήγηση ή οι αφηγήσεις παράγονται και από ποιον/α, με ποιους σκοπούς, σε ποιον/α απευθύνονται και ποια πλαίσια συμμετοχής πραγματώνουν». Για να επιτευχθεί αυτό, υπάρχουν κάποιες μεθοδολογικές αρχές που προτείνει η De Fina (2020) και θα εξηγήσουμε περαιτέρω στην επόμενη ενότητα.

Συνοπτικά, αναφέρουμε εδώ την αρχή της *ανάδυσης* (*emergence*) που αφορά τη διεπιδραστική οργάνωση της αφήγησης. Επιπλέον, αξίζει την αναλυτική μας προσοχή η *ολότητα* (*wholeness*) της αφήγησης, η ανάγκη δηλαδή θεώρησης της αφήγησης όχι ως προϊόντος αλλά ως αποτελέσματος συγκεκριμένων συνθηκών παραγωγής και πρόσληψης. Για παράδειγμα, οι αφηγήσεις που (ανα)παράγονται στο

πλαίσιο μιας πολιτικής εκστρατείας, παρότι μπορεί να φαίνεται ότι αποδίδουν την προσωπική εμπειρία του/της αφηγητή/τριας, περισσότερο αντανακλούν τα συμφέροντα και τους σκοπούς του πολιτικού φορέα που επικοινωνεί την αφήγηση (De Fina 2020: 7). Τέλος, εξίσου σημαντική είναι η αναγνώριση της ενσωμάτωσης (embedding) των αφηγήσεων σε διαφορετικούς τύπους δραστηριοτήτων. Η ενσωμάτωση σηματοδοτείται από *μηχανισμούς πλαισίωσης* (bracketing mechanisms), όπως στην περίπτωση ειδησεογραφικών ιστοσελίδων όπου τα διαφορετικά είδη κειμένου/δραστηριοτήτων διακρίνονται μέσω της τοποθέτησής τους, για παράδειγμα όταν μια ειδησεογραφική αφήγηση τοποθετείται δίπλα από διαφημιστικά κείμενα (De Fina 2020: 8).

Η De Fina (2020) αναφέρεται επίσης και σε τρία κεντρικά χαρακτηριστικά των αφηγηματικών πρακτικών που αξίζουν την αναλυτική μας προσοχή: (α) την *κινητικότητα* (mobility) της αφήγησης, η οποία αναφέρεται στη δυνατότητα, τον τρόπο και το εύρος της κυκλοφορίας της εκάστοτε αφήγησης· (β) τη *συνδετικότητα* (connectivity), δηλαδή τον τρόπο σύνδεσης μιας αφήγησης με άλλες αφηγήσεις μέσα από την επίκληση δομών, θεμάτων, και ειδών· και (γ) την *αγκίστρωση της αφήγησης στον χρόνο και τον τόπο* (time/space anchoring), η οποία συνδέεται και με τη συγκρότηση ταυτοτήτων από την άποψη ότι διαφορετικοί σχηματισμοί χρόνου και τόπου -ή αλλιώς *χρονοτόποι* (chronotopes)- μπορεί να ενδεικνύουν συγκεκριμένους ρόλους και ταυτότητες. Όπως σημειώνει η De Fina, ένα από τα παραδείγματα που δείχνει πώς συνδέεται ο χρονοτόπος με τις ταυτότητες είναι ο αφηγηματικός χρονοτόπος της αποκάλυψης της παράτυπης μετανάστευσης (coming out as undocumented): αυτή η πρακτική που συνδέεται με νεαρούς/ές μετανάστες/τριες στις Ηνωμένες Πολιτείες χωρίς έγγραφα ταυτότητας, λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένα μέρη (π.χ. δημόσιους χώρους), σε συγκεκριμένο χρόνο ανάλογα με ευρύτερα πολιτικά συμφραζόμενα και περιλαμβάνει την προβολή συγκεκριμένων ταυτοτήτων (De Fina 2008: 9-12).

Η προσέγγιση των αφηγήσεων ως πρακτικών με βάση τις παραπάνω αρχές μας επιτρέπει να εξετάζουμε «την πολλαπλή και πολυεπίπεδη [σύνδεση] των αφηγήσεων με ευρύτερες κοινωνικές διαδικασίες, σχέσεις και λόγους, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους οι αφηγήσεις επηρεάζουν και επηρεάζονται από σχέσεις εξουσίας» (De Fina 2020: 3· βλ. επίσης De Fina & Georgakopoulou 2008). Μια τέτοια προσέγγιση, λοιπόν, είναι ιδιαίτερα σημαντική και παραγωγική για τη μελέτη του ρευστού ρατσισμού σε επιμελημένες προσωπικές αφηγήσεις. Στην επόμενη ενότητα, παρουσιάζουμε την εκστρατεία της ΕΕ, στο πλαίσιο της οποίας έγινε η επιμέλεια της αφήγησης που εξετάζουμε στο κεφάλαιο αυτό και, στη συνέχεια, εξηγούμε πώς χρησιμοποιήσαμε τις παραπάνω αρχές στην ανάλυσή μας.

4. Η ενημερωτική εκστρατεία της ΕΕ: Ερευνητικά ερωτήματα και μεθοδολογία

Στην έρευνά μας, η μελέτη του ρευστού ρατσισμού επικεντρώνεται στην ανίχνευση έμμεσων και υπόρρητων μορφών ρατσισμού σε μια επιμελημένη προσωπική αφήγηση μετανάστευσης που εμφανίζεται στην ιστοσελίδα του Τμήματος Ευρωπαϊκής Πολιτικής Προστασίας και Επιχειρήσεων Ανθρωπιστικής Βοήθειας της ΕΕ. Το τμήμα λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου, οι οποίες αφορούν τον ανθρωπισμό, την ουδετερότητα, την αμεροληψία και την ανεξαρτησία. Συνεπώς, είναι αναμενόμενο ο λόγος και οι πράξεις του συγκεκριμένου θεσμικού οργάνου να προάγουν την αποδοχή της διαφορετικότητας. Γι' αυτό γίνεται προσπάθεια να αποφευχθούν εκφράσεις οι οποίες αναπαράγουν κοινωνικές διακρίσεις και να προαχθούν στάσεις ενδεικτικές αντιρατσιστικού λόγου που φροντίζει «να προκαλεί, να μειώνει ή και να εξαλείφει εκφάνσεις ρατσισμού στην κοινωνία» (O'Brien 2009: 501).

Συγκεκριμένα, η μελέτη μας εστιάζει στην επικοινωνιακή εκστρατεία της ΕΕ με τίτλο *Η ΕΕ Προστατεύει* (EU Protects) που δημιουργήθηκε από την εταιρεία Mediabrands (χ.χ.). Η εκστρατεία προωθήθηκε στα 27 κράτη-μέλη από τις Βρυξέλλες σε τέσσερα διαδοχικά στάδια μεταξύ του 2018 και του 2019 (European Union χ.χ.α). Στην ιστοσελίδα της διαφημιστικής εταιρείας, η εκστρατεία παρουσιάζεται ως ένας τρόπος για να ενημερωθούν «οι πολίτες ηλικίας 35 με 55 ετών σχετικά με το πώς η ΕΕ δίνει τη δυνατότητα σε ‘καθημερινούς/ές ήρωες/ίδες’, όπως πυροσβέστες/τριες, τελωνειακούς, περιβαλλοντολόγους και υπαλλήλους σε υπηρεσίες ασύλου, να συνεργάζονται διακρατικά προκειμένου να προστατεύσουν τους/τις πολίτες της ΕΕ, τις οικογένειές τους και τη διαβίωσή τους» (Mediabrands χ.χ.). Επίσης, η ιστοσελίδα αποκαλύπτει ότι η εκστρατεία απευθύνεται σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα η οποία προσδιορίζεται ως «άνθρωποι ηλικίας 35 με 55 ετών οι οποίοι ανήκουν σε μεσαίες και κατώτερες κοινωνικές τάξεις και τρέφουν ανάμεικτα συναισθήματα προς την ΕΕ» (Mediabrands χ.χ.). Σε αυτό το κεφάλαιο, εστιάζουμε στο μέρος της εκστρατείας όπου η προσωπική εμπειρία του Zakaria Alo, ενός πρόσφυγα που ζητάει άσυλο, γίνεται αντικείμενο επιμέλειας ως μέρος μιας ευρύτερης αφήγησης για τους/τις υπαλλήλους των υπηρεσιών ασύλου της ΕΕ, η οποία φέρει το λογότυπο *ΕΕ: Ολοι/ες Μαζί Προστατεύουμε* (EU Together We Protect· European Union χ.χ.β).

Η εμπειρία του Zakaria εμφανίζεται στην ιστοσελίδα με τη μορφή *πληροφοριακού γραφήματος* (infographic), έναν συνδυασμό δηλαδή κειμένου, εικόνας και βίντεο που παρουσιάζει την πληροφορία με σύντομο και εύληπτο τρόπο. Το πληροφοριακό γράφημα τιτλοφορείται *Από την εμπόλεμη Συρία στην ασφάλεια: Πώς η ΕΕ βοήθησε έναν πρόσφυγα να χτίσει μια καινούρια ζωή στην Ολλανδία* (From war-stricken Syrian to safety: How the EU helped a refugee build a new life in the Netherlands). Η δομή του γραφήματος περιλαμβάνει: (α) μια εισαγωγή μέσω της οποίας κάποιος/α μπορεί να ακολουθήσει έναν υπερσύνδεσμο και να παρακολουθήσει την αφήγηση σε μορφή βίντεο (3.02 λεπτά)· (β) πέντε πίνακες, καθένας από τους οποίους αντιστοιχεί στα κύρια πρόσωπα που εμπλέκονται στην αφήγηση, δηλαδή τον πρόσφυγα και τους/τις τέσσερις υπαλλήλους της ΕΕ που στήριξαν αυτόν και τα αδέρφια του σε αυτό το ταξίδι· κάθε πίνακας περιλαμβάνει τα εξής: μια φωτογραφία του αφηγητή, περιληπτική απόδοση της ιστορίας δίπλα από τη φωτογραφία και, στο τέλος, ένα επιλεγμένο παράθεμα από την αφήγηση που ακούγεται στο βίντεο (σε γραμματοσειρά διαφορετικού χρώματος από το υπόλοιπο κείμενο και σε μεγαλύτερη διάσταση· βλ. Εικόνα 1)· και (γ) έναν επίλογο, που συνοψίζει επιγραμματικά κάποια στοιχεία σχετικά με τη μετανάστευση στην ΕΕ (π.χ. τον αριθμό των μεταναστών/τριών που μεταφέρθηκαν σε άλλες χώρες της ΕΕ από την Ελλάδα και από την Ιταλία μεταξύ του 2015 και του 2017).

ZAKARIA ALO

Syrian refugee

The Netherlands

"After leaving Syria, my family spent 4 years in Lebanon. We then went to Turkey, but wanted to get to Greece by crossing into Bulgaria. With money, time and hope running out, my parents thought our best bet was for me to take 2 of my younger brothers on a smuggler's boat."

"We managed to get to Greece, where I learnt about an EU relocation programme for refugees. This gave hope to people like us who could not go home and were facing an uncertain future in Greece. I jumped for joy when I heard that my brothers and I were invited by the Netherlands to relocate to Middelburg. It was such a relief!"

"I get along with the people here and like living in Europe. Most haven't ever met a refugee, and all they know about us is what they see on TV. I work as a cook in a restaurant and I go to school twice a week. I already speak Kurdish, Arabic and English, but I'm taking Dutch classes to become fluent."

"It took time, but we can finally live freely like everyone else in the world. The EU gave us a new beginning."

Εικόνα 1. Πίνακας από την απόδοση της ιστορίας του Zakaria Alo στο πληροφοριακό γράφημα

Το πληροφοριακό γράφημα του Zakaria εμφανίζεται ως μια ιστορία ανάμεσα σε άλλες στην ενότητα της ιστοσελίδας της ΕΕ που φέρει τον τίτλο *Η κοινωνία μας (Our society)*. Σε αυτή την ενότητα, βρίσκουμε διάφορες κατηγορίες όπως η *Ενσωμάτωση προσφύγων/ισσών (Refugee integration)*, στην οποία ανήκει η περίπτωση του Zakaria, *Πολεμώντας τη φτώχεια (Combating poverty)* ή *Προστατεύοντας τις θέσεις εργασίας (Protecting jobs)*. Η συγκεκριμένη ιστοσελίδα απηχεί *μετα-ανθρωπιστικές (post-humanitarian)* μορφές επικοινωνιακών εκστρατειών που χαρακτηρίζονται από μια 'καθαρή' αισθητική και θετικές αναπαραστάσεις μειονοτικών και μεταναστευτικών ομάδων σε μια προσπάθεια να αποφευχθούν παλαιότερες και μονοδιάστατες αναπαραστάσεις του/της ευάλωτου/ης Άλλου/ης ως ανθρώπου που μόνο υποφέρει (Chouliaraki 2006· 2013). Παρόλα αυτά, ακόμα και ένας τέτοιος θετικός και ανθρωποκεντρικός δημόσιος λόγος μπορεί να περιέχει ίχνη ρευστού ρατσισμού, όπως θα δείξουμε στην ανάλυση που ακολουθεί.

Πιο συγκεκριμένα, εστιάζουμε στην *επιμελημένη προσωπική αφήγηση* του Zakaria Alo, όπως εμφανίζεται τόσο στο πληροφοριακό γράφημα όσο και στο βίντεο (το οποίο είναι διαθέσιμο στον σύνδεσμο στην εισαγωγή του γραφήματος). Στην ανάλυση θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- 1) Πώς η αφήγηση προσωπικής εμπειρίας ενός πρόσφυγα γίνεται αντικείμενο επιμέλειας στο πλαίσιο της επικοινωνιακής εκστρατείας της ΕΕ *Η ΕΕ Προστατεύει*;
- 2) Ποια είδη *αφηγηματικών υποδειγμάτων* επιστρατεύονται και πώς συνδέονται αυτά με τις συν-αισθηματικές τοποθετήσεις των αφηγητών/τριών και του κοινού;
- 3) Ποιες είναι οι συνέπειες της επιμέλειας της αφήγησης προσωπικής εμπειρίας ενός πρόσφυγα; Και ειδικότερα, ποιες μορφές ρευστού ρατσισμού ενδεχομένως εντοπίζονται στην υπό μελέτη επιμελημένη προσωπική αφήγηση και τις συν-αισθηματικές τοποθετήσεις που σχετίζονται με αυτή;

Η ανάλυσή μας ακολουθεί μια προσέγγιση από κάτω προς τα πάνω (bottom-up) σε τρία στάδια, τα οποία αντιστοιχούν στις μεθοδολογικές αρχές ποιοτικής ανάλυσης της De Fina (2020· βλ. ενότητα 3). Τα στάδια αυτά παρουσιάζονται εδώ ως διακριτά, αλλά στο επίπεδο της αφηγηματικής πρακτικής είναι αλληλοσυνδεόμενα και μερικώς επικαλυπτόμενα. Ο τρόπος αυτός ανάλυσης δεν αποτελεί μεθοδολογικό μοντέλο, αλλά ένα ευέλικτο και δυναμικό αναλυτικό σχήμα που μπορεί ο/η αναλυτής/τρια να προσαρμόσει ανάλογα με τα ερευνητικά του/της ερωτήματα. Σε κάθε στάδιο της ανάλυσης, εξετάζουμε πρακτικές συν-αισθηματικής τοποθέτησης⁶ (Giachoglou 2021), καθώς τέτοιες πρακτικές προσδιορίζουν συν-αισθηματικές στάσεις τόσο για τον/την αφηγητή/τρια όσο και για το κοινό και μπορούν να υποδηλώσουν μορφές ρευστού ρατσισμού:

Στάδιο 1 - Ανάδυση: Σε αυτό το στάδιο, επικεντρωνόμαστε στην ανάδυση της αφήγησης, όπως εμφανίζεται στο βίντεο, ως μιας αφήγησης προσωπικής εμπειρίας. Στην ανάλυσή μας χρησιμοποιούμε τις κατηγορίες που πρότεινε ο Labov για την οργάνωση των αφηγήσεων προσωπικής εμπειρίας (Labov 2013· βλ. επίσης Labov & Waletzky 1967): την *περίληψη* (*abstract*: σύντομη σύνοψη της ιστορίας που έλκει την προσοχή του/της ακροατή/τριας), τον *προσανατολισμό* (*orientation*: το μέρος της αφήγησης που περιγράφει τον τόπο, τον χρόνο και τους κύριους χαρακτήρες), την *εξέλιξη της δράσης* (*complicating action*: το κύριο μέρος της αφήγησης που απαντά στην ερώτηση 'τι έγινε;'), την *επίλυση* (*resolution*: το τελευταίο συμβάν στην εξέλιξη της δράσης), την *αξιολόγηση* (*evaluation*: εξωτερικά ή εσωτερικά σχόλια που εξηγούν γιατί αξίζει να ειπωθεί αυτή η εμπειρία) και το κλείσιμο (*coda*: το μέρος που συνδέει τον χρόνο και τον κόσμο της αφήγησης με το παροντικό πλαίσιο της αφήγησης, σηματοδοτώντας έτσι το τέλος της αφηγηματικής πράξης). Θεωρούμε ότι οι αξιολογήσεις στην υπό μελέτη αφήγηση καταδεικνύουν συν-αισθηματικές τοποθετήσεις του αφηγητή προς τον κόσμο της αφήγησης (π.χ. συμβάντα, χαρακτήρες) τις οποίες και εντοπίζουμε σε αυτό το στάδιο.

Στάδιο 2 - Ολότητα: Σε αυτό το στάδιο, εξετάζουμε τις συνθήκες παραγωγής, διαμοιρασμού και πρόσληψης της επιμελημένης αφήγησης στη μορφή του βίντεο, με έμφαση στις μορφές συν-αισθηματικής τοποθέτησης που προτείνονται στους αποδέκτες/τριες της αφήγησης. Εξετάζουμε την κατανομή του ρόλου του/της αφηγητή/τριας κατά τη διάρκεια της αφήγησης και την αγκίστρωση της αφήγησης στον τόπο και τον χρόνο. Εντοπίζουμε τις συγκεκριμένες συν-αισθηματικές τοποθετήσεις που προτάσσονται σε συγκεκριμένους σχηματισμούς χρόνου και τόπου (χρονοτόπους) και εξετάζουμε το ενδεχόμενο ένδειξης ρευστών ρατσιστικών στάσεων σε αυτούς τους σχηματισμούς.

Στάδιο 3 - Ενσωμάτωση: Στο τελευταίο αυτό στάδιο, η ανάλυση εξετάζει τους *μηχανισμούς πλαισίωσης* στο πληροφοριακό γράφημα, που αναδεικνύουν επιπλέον στοιχεία του τρόπου επιμέλειας της αφήγησης του Zakaria Alo. Τα στοιχεία αυτά τα εξετάζουμε σε σχέση με τις συν-αισθηματικές αξιολογήσεις και τοποθετήσεις των αφηγητών/τριών και με τις στάσεις ρευστού ρατσισμού που ενδεχομένως ενδεικνύουν.

---

⁶ Η αναλυτική έννοια της *συν-αισθηματικής τοποθέτησης* έχει προκύψει από την προσαρμογή των αναλυτικών επιπέδων που έχουν προτείνει οι Bamberg & Georgakopoulou (2008) για τη διερεύνηση των αφηγηματικών ταυτοτήτων στο επίπεδο του κόσμου της αφήγησης, στο επίπεδο του πλαισίου της εξιστόρησης και στο επίπεδο των ευρύτερων λόγων (*discourses*), με στόχο να τονιστούν οι συν-αισθηματικές διαστάσεις της συγκρότησης ταυτοτήτων.

Η εστίασή μας στις έννοιες της αφηγηματικής ανάδυσης, της ολότητας, και της ενσωμάτωσης σε συνδυασμό με την ανάλυση των συν-αισθηματικών τοποθετήσεων μας επιτρέπει να αναδείξουμε τα σύνθετα συστατικά στοιχεία αυτής της επιμελημένης αφήγησης και να ανιχνεύσουμε συγκεκριμένες μορφές χρονοτοπικού συν-αισθήματος που υποδηλώνουν μορφές ρευστού ρατσισμού. Η ανάλυσή μας εξετάζει τις αφηγήσεις τόσο ως προς το περιεχόμενό τους όσο και ως προς τη μορφή τους και εκλαμβάνει την αφήγηση ως *πρακτική* και όχι ως *κείμενο*, κάτι που μας βοηθά να ξεπεράσουμε τους περιορισμούς της αποκλειστικής εφαρμογής των κατηγοριών του Labov (2013· πρβλ. De Fina & Georgakopoulou 2012: 35).

5. Ανάλυση

5.1. Ανάδυση της αφήγησης «Το ταξίδι ενός αιτούντος άσυλο»

Στο βίντεο που φέρει τον τίτλο «Το ταξίδι ενός αιτούντος άσυλο» (The journey of an asylum seeker), το ταξίδι του Zakaria Alo από την πατρίδα του στην Ευρώπη αναδύεται ως μια συνεκτική αφήγηση προσωπικής εμπειρίας. Στο βίντεο, η αφήγηση περιλαμβάνει δύο μέρη: το πρώτο μέρος παρουσιάζει το ταξίδι συνοπτικά (00:00-00:15) και το δεύτερο μέρος αποτελεί το κυρίως μέρος της αφήγησης (1:53-2:36). Ανάμεσα στα δύο αυτά μέρη, στα οποία ο μετανάστης είναι ο κύριος αφηγητής, μεσολαμβάνουν σύντομες παρεμβάσεις τεσσάρων υπαλλήλων της ΕΕ που συνέβαλαν στην επιτυχή εγκατάσταση του Zakaria και των αδελφών του στην Ολλανδία (βλ. ενότητα 5.2).

Ειδικότερα, το ταξίδι του Zakaria αναδύεται ως μια τυπική αφήγηση προσωπικής εμπειρίας που είναι εκμαιευμένη (και όχι αυθόρμητα αναδύομενη σε συνομιλιακή δραστηριότητα). Για αυτόν τον λόγο χρησιμοποιούμε για την περιγραφή και την ανάλυσή της τις αφηγηματικές κατηγορίες που έχει προτείνει ο Labov (2013· πρβλ. Labov & Waletzky 1967· βλ. ενότητα 4). Το πρώτο μέρος της αφήγησης αποτελεί μια σύντομη περίληψη του ταξιδιού, με έμφαση στους παράγοντες που ανάγκασαν τον αφηγητή και πρωταγωνιστή Zakaria να φύγει από τη χώρα του (βλ. Πίνακα 1). Η αφήγηση ξεκινά με τον Zakaria να παρουσιάζει τον εαυτό του ως επαγγελματία (ιδιοκτήτης αρτοποιείου) στην πόλη όπου ζούσε (σειρά 1: προσανατολισμός) πριν το ξέσπασμα του πολέμου. Ο πόλεμος παρουσιάζεται ως η εξωτερική αιτία που ανάγκασε τον ίδιο και την οικογένειά του να φύγουν από τη χώρα τους για έναν άγνωστο προορισμό (σειρές 2-3: εξέλιξη της δράσης). Το τέλος αυτού του ταξιδιού παραμένει ανοιχτό (σειρά 3). Για αυτόν τον λόγο, το μέρος αυτό της αφήγησης περιγράφεται ως *ανοιχτή επίλυση* ή *μη-επίλυση* (non-resolution), η οποία προκαλεί *αφηγηματική αγωνία* (narrative suspense), ώστε να διατηρηθεί το ενδιαφέρον του κοινού για το δεύτερο και κυρίως μέρος της αφήγησης που ακολουθεί. Ο Zakaria κλείνει την αρχική του αυτή αφήγηση αναφερόμενος στην ελπίδα του για ένα καλύτερο μέλλον (σειρά 4: αξιολόγηση). Την αξιολόγηση του Zakaria ακολουθεί μια δεύτερη αξιολόγηση ενός/μιας εξωτερικού/ής αφηγητή/τριας, η οποία προβάλλεται ως γραπτή λεζάντα με λευκή γραμματοσειρά στο κέντρο του κάδρου: «Αυτή είναι η πραγματική ιστορία ενός Σύριου αιτούντος άσυλο ο οποίος διέφυγε τον πόλεμο και έχτισε μια νέα ζωή στην Ευρώπη» (σειρά 5). Στη λεζάντα (σειρά 5) η αφήγηση του Zakaria αξιολογείται από τον/την εξωτερικό/ή αφηγητή/τρια ως μια *πραγματική ιστορία* εκτοπισμού, επανεγκατάστασης και μεταμόρφωσης του ήρωα. Με αυτόν τον τρόπο η επιμελημένη ιστορία, παρόλο που αποτελεί προϊόν σχεδιασμού, κατασκευάζεται ως αυθεντική ιστορία που αξίζει να ακουστεί, προκειμένου να πειστεί το κοινό για την εγκυρότητά της.

Πίνακας 1⁷. Βίντεο, μέρος I - Μεταγραφή και αφηγηματικές κατηγορίες

Βίντεο, μέρος I (00:00- 00:19)	Αφηγηματική κατηγορία
<p>1 Στο Aleppo, διατηρούσα αρτοποιείο με την οικογένειά μου In Aleppo, I owned a bakery with my family</p> <p>2 αλλά όταν ξέσπασε ο πόλεμος άλλαξαν τα πράγματα but the war changed that</p> <p>3 έπρεπε να φύγουμε και δεν ξέραμε πού να πάμε we had to leave and didn't really know where to go</p> <p>4 ελπίζαμε απλά να βρούμε ένα καλύτερο μέλλον we just hoped to find a better future</p>	<p>Προσανατολισμός</p> <p>Εξέλιξη της δράσης</p> <p>(Μη-)Επίλυση</p> <p>Αξιολόγηση</p>
<p>5 Αυτή είναι η πραγματική ιστορία ενός Σύριου αιτούντος άσυλο που διέφυγε τον πόλεμο και έχτισε μια νέα ζωή στην Ευρώπη This is the real story of a Syrian refugee who fled war and built a new life in Europe.</p>	<p>Περίληψη με αξιολόγηση</p>

Στο δεύτερο μέρος της αφήγησης παρουσιάζεται μια εκτενέστερη εκδοχή του ταξιδιού. Το δεύτερο μέρος είναι και αυτό οργανωμένο ως αφήγηση προσωπικής εμπειρίας που αντιστοιχεί στις τυπικές αφηγηματικές κατηγορίες του Labov (βλ. Πίνακα 2). Ειδικότερα, ο αφηγητής παρουσιάζει ξανά τον εαυτό του και τη χώρα καταγωγής του (σειρές 1-2: προσανατολισμός) και συνεχίζει με την εξιστόρηση των δυσκολιών με τις οποίες ήρθαν αντιμέτωποι ο ίδιος και τα αδέρφια του κατά τη διάρκεια του ταξιδιού (σειρές 3-8: εξέλιξη της δράσης). Η εξιστόρηση των δυσκολιών συνοψίζεται σε αναφορές στη διάρκεια του ταξιδιού που αποδίδονται με καταμετρήσεις χρόνου (σειρά 4: *παλεύαμε οκτώ χρόνια*, σειρά 7: *περπατούσαμε μέσα στα βουνά για μέρες*) και προσωρινών τόπων διαμονής (σειρά 8: *και ζήσαμε σε πέντε διαφορετικούς προσφυγικούς καταυλισμούς*). Η αφηγηματική δράση καταλήγει στο ευτυχές τέλος του ταξιδιού και την εγκατάσταση του ίδιου και των αδελφών του στην Ολλανδία, γεγονός που αξιολογείται θετικά από τον αφηγητή (σειρά 9). Στο κλείσιμο της αφήγησης, ο Zakaria γεφυρώνει τον χρόνο του αφηγηματικού κόσμου με τον χρόνο της εξιστόρησης, αντιδιαστέλλοντας την περίοδο αβεβαιότητας με την αίσθηση ασφάλειας που χαρακτηρίζει τη ζωή του στο παρόν (σειρές 10-11). Τα συναισθήματα του αφηγητή προβάλλονται στις αξιολογικές φράσεις τόσο στην επίλυση (σειρά 9: *πέταγα από την χαρά μου*) όσο και στο κλείσιμο της αφήγησης (σειρά 11: *κάναμε μια νέα αρχή*). Οι αξιολογήσεις αυτές φέρνουν σε πρώτο πλάνο το καλό τέλος που είχε το δύσκολο αυτό ταξίδι και τη θετική συν-αισθηματική τοποθέτηση του αφηγητή στην έκβαση της περιπέτειάς του. Στο τέλος του βίντεο και αφού έχουν παρεμβληθεί οι ιστορίες των υπαλλήλων της ΕΕ (βλ. ενότητα 5.2), η φωνή του Zakaria επανέρχεται για να υπογραμμίσει: «Αυτό που αναζητούμε όλοι/ες μας είναι να ζούμε σε ένα ασφαλές μέρος» (σειρά 12). Με αυτή την αξιολόγηση ο αφηγητής συνδέει την προσωπική εμπειρία του με το καθολικό ανθρώπινο δικαίωμα ασφαλούς διαβίωσης.

⁷ Η μεταγραφή και μετάφραση της αφήγησης έχει γίνει από τις συγγραφείς του άρθρου.

Πίνακας 2. Βίντεο, μέρος II - Μεταγραφή και αφηγηματικές κατηγορίες

Βίντεο, μέρος II (1:53-2:36)	Αφηγηματική κατηγορία
<p>1 Με λένε Zakaria My name is Zakaria</p> <p>2 η οικογένειά μου διατηρούσε αρτοποιείο στο Aleppo my family owned a bakery in Aleppo</p> <p>3 όταν ο πόλεμος μας ανάγκασε να φύγουμε το 2011 after we fled the war in 2011</p> <p>4 παλέψαμε για οχτώ χρόνια we struggled for eight years</p> <p>5 αναζητούσαμε να βρούμε καταφύγιο στην Ευρώπη trying to find a safe place in Europe</p> <p>6 με τα δυο αδέρφια μου πέσαμε θύματα λαθρεμπόρων μεταναστών with my two brothers, we were victims of refugee smugglers</p> <p>7 περπατούσαμε στα βουνά για μέρες we walked through the mountains for days</p> <p>8 και μείναμε σε πέντε διαφορετικά στρατόπεδα προσφύγων and lived in five different refugee camps</p> <p>9 πέταγα απ' την χαρά μου όταν μου επέτρεψαν επίσημα να έρθω στην Ολλανδία I was over the moon when I was officially allowed to come to the Netherlands</p> <p>10 τον τελευταίο ενάμιση χρόνο, οι τρεις μας μένουμε, σπουδάζουμε, και δουλεύουμε εδώ for the past year and a half, the three of us have been living, studying and working here</p> <p>11 Κάναμε μια νέα αρχή, χάρη στη βοήθεια του Falah We have made a fresh start, with Falah's help [...]</p>	<p>Προσανατολισμός</p> <p>Εξέλιξη της δράσης</p> <p>Επίλυση και Αξιολόγηση</p> <p>Κλείσιμο</p>
<p>(2:53)</p> <p>12 Αυτό που αναζητούμε όλοι μας είναι να ζούμε σε ένα ασφαλές μέρος That is what everyone is looking for, to be in a safe space</p>	

Όπως δείξαμε, η εμπειρία του Zakaria αναδύεται ως μια προσωπική αφήγηση ενός επικίνδυνου ταξιδιού με θετική για τον αφηγητή έκβαση, το οποίο προσεγγίζεται από την οπτική του παρόντος. Εδώ το αφηγηματικό υπόδειγμα του *ταξιδιού του/της ήρωα/ίδας* προσαρμόζεται στην εμπειρία του εκτοπισμένου ήρωα, ο οποίος αναγκάζεται να φύγει από τον τόπο καταγωγής του για λόγους που είναι πέρα από τον έλεγχό του και έπειτα από πολλές περιπέτειες και δυσκολίες επιστρέφει, μεταμορφωμένος πια, στην ασφάλεια μιας νέας ζωής σε μια άλλη χώρα. Έμφαση δίνεται στην εξιστόρηση των κύριων γεγονότων με συνοπτικές αξιολογήσεις, όπου αποφεύγονται οποιεσδήποτε σοκαριστικές λεπτομέρειες του ταξιδιού ή η έκφραση ενδεχόμενων αρνητικών συναισθημάτων. Αντίθετα, προβάλλεται μια θετική στάση στα συμβάντα με προσανατολισμό προς το μέλλον. Τόσο η αφήγηση του Zakaria όσο και η επιμέλειά της ενσωματώνουν στοιχεία που προάγουν θετικές αναπαραστάσεις μεταναστών/τριών. Για παράδειγμα, αποφεύγεται η υπεραπλουστευτική αναπαράσταση του ταξιδιού από τη χώρα προέλευσης σε μια άλλη χώρα και

παρουσιάζονται, έστω και συνοπτικά, τα πολλαπλά στάδια του ταξιδιού από μέρος σε μέρος, αναγνωρίζοντας την πολυπλοκότητα της εμπειρίας της μετανάστευσης.

Επιπλέον, η γλωσσική επιλογή των αραβικών, δηλαδή της πρώτης γλώσσας του αφηγητή, ως γλώσσας της πρωτοπρόσωπης αφήγησης φαίνεται να προάγει την αποδοχή της διαφορετικότητας μέσα από τη συμπερίληψη διαφορετικών γλωσσών στην αφήγηση. Τέλος, μέσα από την ιστορία του, ο Zakaria αναπαρίσταται ως ένας καθημερινός άνθρωπος και επαγγελματίας, ο οποίος από τη μια στιγμή στην άλλη μεταμορφώνεται σε πρόσφυγα/αιτούντα άσυλο μακριά από τη χώρα καταγωγής του. Η εμπειρία του έχει, επομένως, ενδιαφέρον και αξίζει να ακουστεί ως μια ανθρώπινη ιστορία σε αντιδιαστολή προς τις αρνητικές και φοβικές αναπαραστάσεις των μεταναστών/τριών. Η αναπαράσταση του μετανάστη ως καθημερινού ανθρώπου είναι μια εικόνα με την οποία το κοινό στο οποίο απευθύνεται το βίντεο -άντρες και γυναίκες μεταξύ 35-55 που ανήκουν στις μεσαίες ή μικρομεσαίες τάξεις (βλ. ενότητα 4)- μπορεί να συνδεθεί παρά τις προφανείς διαφορές (π.χ. χώρα καταγωγής, γλώσσα και εμπειρία ζωής).

Παρόλα αυτά, εντοπίζουμε στην αφήγηση αυτή και στοιχεία ρευστού ρατσισμού: η συντομευμένη απόδοση της εμπειρίας του ταξιδιού ως μιας γραμμικής αφήγησης που αναδύεται ως μια τυπική αφήγηση προσωπικής εμπειρίας δεν επιτρέπει να καταφανεί πλήρως η πολυπλοκότητα του ταξιδιού και οι συνέπειές του στη ζωή του αφηγητή. Εδώ η έμφαση δεν είναι τόσο στην προσωπική σημασία της εμπειρίας αυτής, αλλά στη συλλογική της απήχηση. Η ιστορία του ταξιδιού του μετανάστη χρησιμεύει ως *αλληγορία*, μέσα από την οποία αποδίδεται συλλογικό νόημα στην προσωπική εμπειρία του Zakaria ως μια υποδειγματική εκδοχή της μετανάστευσης με αίσιο τέλος (εδώ αξίζει να σημειώσουμε ότι η συγκίνηση της υπαλλήλου και η αναφορά σε όσους/ες δεν τα κατάφεραν κάπως μετριάζει την καθολικότητα του αίσιου τέλους). Προβάλλεται, επίσης, μια υποδειγματική εικόνα του/της μετανάστη/τριας. Η αναπαράσταση αυτή συντελείται μέσα από την οργάνωση της αφήγησης στη βάση του αφηγηματικού υποδείγματος του ταξιδιού και της αναζήτησης του ήρωα (hero's quest). Έμφαση δίνεται στην τελική μεταμόρφωση του πρωταγωνιστή χάρη στην ενσωμάτωσή του στην Ευρώπη, όπου έχει κάνει μια νέα αρχή μαζί με τα αδέρφια του. Η συναισθηματική τοποθέτηση του αφηγητή σε θέση σχετικής απόστασης από τις δυσκολίες και οποιαδήποτε τυχόν αρνητικά συναισθήματα είτε σχετικά με τον εκτοπισμό του είτε με την εγκατάστασή του στη χώρα υποδοχής τονίζει τη θετική του δέσμευση στο παρόν, καθώς επίσης και την περαιτέρω ενσωμάτωσή του στην κοινωνία υποδοχής (π.χ. μέσα από την εκμάθηση της τοπικής γλώσσας).

Η υποδειγματική εικόνα του μετανάστη που προβάλλεται εδώ είναι αυτή ενός καθημερινού ανθρώπου όπως όλοι/ες μας. Τέτοιες καθολικές αναπαραστάσεις απηχούν στοιχεία της αντιρατσιστικής ρητορικής και αντιτάσσονται σε κυρίαρχους λόγους που παρουσιάζουν τους/τις αιτούντες/ούσες άσυλο ως άνομους/ες, εγκληματίες ή τυχοδιώκτες/τριες, δηλαδή ως απειλή για τους πληθυσμούς υποδοχής. Η καθολική αυτή αναπαράσταση συνοψίζεται, άλλωστε, στην καταληκτική σειρά της αφήγησης με τα λόγια του ίδιου του Zakaria: «Αυτό που αναζητούμε όλοι/ες μας είναι να ζούμε σε ένα ασφαλές μέρος» (σειρά 12). Τέτοιες καθολικές αναπαραστάσεις όμως περιορίζουν τη θετική συν-αισθηματική τοποθέτηση των ευρωπαϊών πολιτών μόνο προς τον προσδιορισμένο αυτό υποδειγματικό τύπο μετανάστη/τριας, εκείνου/ης δηλαδή που διαμένει και εργάζεται στη χώρα υποδοχής νόμιμα και που έχει εσωτερικεύσει τις ιδεολογίες εκείνες που επιτάσσουν την ανάγκη για πλήρη αφομοίωση των μεταναστών/τριών στο έθνος-κράτος υποδοχής (βλ. επίσης Archakis & Tsakona 2022). Με αυτόν τον τρόπο, ενισχύονται οι αναπαραστάσεις μεταναστών/τριών που είναι 'σαν κι εμάς', ενώ αποκλείονται όσοι/ες δεν χωρούν σε αυτή την κατηγορία.

Στην επόμενη ενότητα στρεφόμαστε στον τρόπο επιμέλειας της αφήγησης που περιγράψαμε παραπάνω και της εργαλειοποίησής της ως μέρους μιας ευρύτερης αφήγησης για την ΕΕ και τους/τις ‘καθημερινούς/ές ήρωες/ίδες’ που εργάζονται στα θεσμικά της όργανα.

5.2. Ολότητα: Μια αφήγηση με πολλές αφηγηματικές οπτικές

Η ενότητα αυτή εξετάζει πώς η ιστορία του Zakaria οργανώνεται ως μια συνεκτική αφήγηση με διαφορετικές (προ)οπτικές (perspectives), συμπεριλαμβάνοντας διαφορετικούς χαρακτήρες στον αφηγηματικό κόσμο του Zakaria. Στο στάδιο αυτό της ανάλυσής μας συνδέουμε στοιχεία της αφηγηματικής ανάδυσης με συγκεκριμένες συναισθηματικές τοποθετήσεις που, όπως υποστηρίζουμε, ενδεικνύουν ίχνη ρευστού ρατσισμού στην ενημερωτική εκστρατεία *Η ΕΕ Προστατεύει*.

Όπως ήδη αναφέραμε, η ιστορία του ταξιδιού ενός αιτούντος άσυλο έχει γίνει αντικείμενο επιμέλειας στο πλαίσιο μιας μεγαλύτερης αφήγησης για την ΕΕ που περιλαμβάνει τις οπτικές των υπαλλήλων που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην εγκατάσταση του Zakaria και των αδελφών του στην Ολλανδία, και οι οποίες παρεμβάλλονται στην ίδια την αφήγηση (βλ. ενότητα 5.1). Με αυτόν τον τρόπο, η ιστορία γίνεται αντικείμενο επιμέλειας και μετατρέπεται σε μια αφήγηση με πολλές οπτικές. Οι οπτικές αυτές συντελούν στην εξέλιξη της δράσης του υποδειγματικού ταξιδιού του Zakaria σε δύο παράλληλους άξονες: στον πρώτο άξονα παρουσιάζεται η ‘πραγματική ιστορία’ του Zakaria που έφυγε από τη Συρία και τελικά εγκαταστάθηκε στην Ολλανδία, ενώ στον δεύτερο άξονα η ιστορία του Zakaria αποτελεί αφορμή για τις εξιστορήσεις των υπαλλήλων της ΕΕ για το πώς ο/η καθένας/μιά τους βοήθησε τον Zakaria (και τα αδέρφια του) σε διαφορετικά διαδοχικά στάδια του ταξιδιού συντελώντας στο αίσιο τέλος της περιπέτειάς του.

Η διαπλοκή διαφορετικών φωνών και οπτικών γίνεται αντικείμενο επιμέλειας και καταλήγει σε μια αφηγηματική ακολουθία όπου συνδέονται μεταξύ τους οι χρονοτόποι των υπαλλήλων της ΕΕ (οι οποίοι/ες εκπροσωπούν τις διαδικασίες της ΕΕ) και συντονίζονται με τον χρονοτόπο του Zakaria και του ταξιδιού του στην Ευρώπη. Οι μεταβάσεις από τον έναν χρονοτόπο στον άλλο διακρίνονται τόσο οπτικά με τη μετάβαση σε νέο/α αφηγητή/τρια και το περιβάλλον του/της, αλλά και γλωσσικά με τη μετάβαση στη γλώσσα του/της ομιλητή/τριας (βλ. Πίνακα 3).

Πίνακας 3. Κατανομή αφηγητών/τριών στην ιστορία «Το ταξίδι ενός αιτούντος άσυλο»

Αφηγητής/τρια	Χρονικό σημείο στο βίντεο	Γλώσσα	Χρονοτόπος
Zakaria	00:00-00:19	αραβικά	Ιστορία εκτοπισμού και ταξιδιού (από τη Συρία στην ΕΕ)
Esther	00:29-00:49	ισπανικά	Οργάνωση ενσωμάτωσης προσφύγων/ισσών (Βρυξέλλες)
Illaria	00:50-01:00	ιταλικά	Συμβουλευτική αίτησης για άσυλο (Ρώμη, Γραφείο Υποστήριξης Αιτούντων/ουσών Άσυλο)
Panayiota	01:08-01:14	ελληνικά	Διεκπεραίωση αιτήσεων ασύλου (Αθήνα, Ελληνική Υπηρεσία Ασύλου)
Falah	01:21-01:44	ολλανδικά	Βοήθεια στην ενσωμάτωση προσφύγων/ισσών (Middelburg, Ολλανδικό Συμβούλιο για τους/τις Πρόσφυγες/ισσες)
Zakaria	01:53-02:56	αραβικά	Ιστορία εκτοπισμού και μετεγκατάστασης (από τη Συρία στην Ολλανδία)

Οι σύντομες παρεμβάσεις των υπαλλήλων στη γλώσσα του περιβάλλοντός τους φαίνεται να προβάλλουν την αποδοχή της γλωσσικής και πολιτισμικής πολυμορφίας της ΕΕ. Σε μια δεύτερη ανάγνωση της αφήγησης όμως, βασική τους λειτουργία είναι να αναδείξουν την ΕΕ ως τον φορέα που μεριμνά με αποτελεσματικό τρόπο και εμμέσως πλην σαφώς να προσδώσουν αξιοπιστία στην προσωπική αφήγηση του Zakaria, η οποία αλλιώς θα κινδύνευε να κριθεί ως αναληθής λόγω του κυρίαρχου εχθρικού λόγου εναντίον των αιτούντων/ουσών άσυλο. Επιπλέον, η παρεμβολή αυτών των μαρτυριών στην εξιστόρηση του Zakaria μετατοπίζει την έμφαση από την προσωπική εμπειρία του ταξιδιού του Zakaria στην αναδυόμενη αφήγηση της επιτυχίας των μηχανισμών στήριξης των αιτούντων/ουσών άσυλο που προσφέρει η ΕΕ προς όφελος των ευρωπαϊκών πολιτών. Συνεπώς, η ιστορία του ταξιδιού ενός αιτούντος άσυλο αναπαριστά μεν θετικά τον Zakaria, αλλά κύριος στόχος της είναι να παρουσιάζει με θετικό τρόπο την ίδια την ΕΕ ως θεσμό. Όπως αναφέραμε στην ενότητα 4, η ιστορία γίνεται αντικείμενο επιμέλειας ώστε να καταστεί μέρος της ενημερωτικής εκστρατείας και να αναδειχθούν οι τρόποι με τους οποίους η ΕΕ διασφαλίζει την προστασία των πολιτών της. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε μια από τις κεντρικές προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ενόψει των ευρωεκλογών του 2015. Η προτεραιότητα αυτή προέκυψε από έρευνες κοινής γνώμης που έδειξαν ότι οι ευρωπαίοι/ες πολίτες αισθάνονται ανασφαλείς (Ιωακειμίδης 2018). Με βάση αυτή την ανάγνωση, λοιπόν, έμφαση δεν δίνεται τόσο στην ασφάλεια των αιτούντων/ουσών άσυλο όσο στη διασφάλιση του τρόπου ζωής και των αξιών των ευρωπαϊκών πολιτών και των οικογενειών τους μέσα από την επιτυχή ένταξη των μεταναστών/τριών ως αποδεκτών πολιτών.

Η αφήγηση στο σύνολό της, συμπεριλαμβανομένων δηλαδή των εξιστορήσεων του Zakaria και των υπαλλήλων της ΕΕ, προβάλλει προσδιορισμένες συν-αισθηματικές τοποθετήσεις οι οποίες γίνονται αποδεκτές και επικυρώνονται σε συγκεκριμένες διαρθρώσεις χρόνου και τόπου. Συγκεκριμένα, ο χρονοτόπος του Zakaria συνδέεται με συν-αισθήματα φόβου και ανασφάλειας, ακόμα και απελπισίας (σειρά 3: *δεν ξέραμε πού να πάμε*· βλ. Πίνακα 1), ενώ ο χρονοτόπος της εγκατάστασης στην Ολλανδία συνδέεται με μια αίσθηση ασφάλειας και ελπίδας για το μέλλον, καθώς επίσης και με θετικά συν-αισθήματα που περιλαμβάνουν την έκφραση ευγνωμοσύνης του Zakaria προς την ΕΕ. Η ευγνωμοσύνη του Zakaria παρατηρείται στην αξιολόγηση της έκβασης του ταξιδιού στο βίντεο (σειρά 9: *Πέταγα απ'τη χαρά μου όταν μου επέτρεψαν επίσημα να έρθω στην Ολλανδία*· βλ. Πίνακα 2). Επιπλέον, το θετικό συν-αίσθημα γίνεται αντικείμενο επιμέλειας ως εξωτερική αξιολόγηση στην γραπτή εκδοχή της αφήγησης του Zakaria στο πληροφοριακό γράφημα που υποδηλώνει σαφέστερα την ευγνωμοσύνη του προς την ΕΕ: *Η ΕΕ μας έδωσε ένα νέο ξεκίνημα* (βλ. αφηγηματικό πλαίσιο, Εικόνα 1). Οι αξιολογήσεις αυτές που συνδέονται με συγκεκριμένους χρονοτόπους συνιστούν εκφράσεις θετικών συν-αισθημάτων και ευγνωμοσύνης από όσους/ες εγκαθίστανται στην Ευρώπη ως ευρύτερα αποδεκτούς τύπους συν-αισθηματος για τους/τις μετανάστες/τριες. Ωστόσο, οι τύποι αυτοί αποτελούν ενδείξεις ρευστού ρατσισμού, καθώς διαμορφώνουν διαχωρισμούς και ανισότητα μεταξύ εκείνων που 'προστατεύουν' και εκείνων που οφείλουν να είναι ευγνώμονες για τη διασφάλιση της επιβιώσής τους. Ο προσδιορισμός αποδεκτών συν-αισθημάτων επίσης περιορίζει τη δυνατότητα έκφρασης άλλων, ενδεχομένως αρνητικών, συν-αισθημάτων που θα μπορούσαν, για παράδειγμα, να αποτελέσουν άμεση ή έμμεση κριτική στις πολιτικές συνόρων της ΕΕ.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια της επιμελημένης αυτής ιστορίας οι συν-αισθηματικές τοποθετήσεις που προτάσσονται στο κοινό αλλάζουν.

Στην αρχή της ιστορίας, το κοινό καλείται να συνδεθεί συν-αισθηματικά με την προσωπική εμπειρία του Zakaria από μια θέση εγγύτητας προς αυτόν (και τα αδέρφια του) αλλά και παρόμοιους/ες υποδειγματικούς/ές μετανάστες/τριες. Καθώς η ιστορία εξελίσσεται και φτάνει προς το τέλος της, το κοινό καλείται σταδιακά να συνδεθεί με την ΕΕ ως μια συλλογικότητα, ένα υποστηρικτικό δίκτυο ‘καθημερινών ηρώων/ίδων’ που διασφαλίζει τη διαβίωση των μεταναστών/τριών και με αυτόν τον τρόπο εγγυάται την ασφάλεια των ευρωπαίων πολιτών. Η αξιοποίηση της ιστορίας αυτής για την προώθηση των αξιών της ΕΕ αποτελεί επιπλέον ένδειξη ρευστού ρατσισμού, καθώς φέρνει σε πρώτο πλάνο μια θετική και ανθρώπινη αναπαράσταση της ΕΕ, ενώ παράλληλα αποκλείει εναλλακτικές, ενδεχομένως αρνητικές όψεις του ταξιδιού των αιτούντων/ουσών άσυλο. Αποκλείει επίσης την αναφορά σε αρνητικές δράσεις της ΕΕ που σχετίζονται με τη φύλαξη των συνόρων της και τις διαδικασίες υποδοχής και χορήγησης ασύλου. Η επόμενη ενότητα εξετάζει περαιτέρω τις πρακτικές επιμέλειες εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο «Το ταξίδι του αιτούντος ασύλου» ενσωματώνεται στην αφήγηση της ΕΕ ως θεσμού.

5.3 Ενσωμάτωση: Από μια αφήγηση προσωπικής εμπειρίας σε μια δημόσια αφήγηση

Όπως παρακολουθεί κάποιος/α την αφήγηση του Zakaria, η ιστορία του συγκεκριμένου μετανάστη που ζητάει άσυλο μεταμορφώνεται σε μια *δημόσια αφήγηση* η οποία στοχεύει στο να ενεργοποιήσει το κοινό γύρω από αξίες και δράσεις (Ganz 2015). Εδώ αυτό γίνεται με τη συνύφανση διαφορετικών αφηγήσεων: (α) της *αφήγησης του εγώ* (story of self), δηλαδή της αφήγησης προσωπικής εμπειρίας του εκτοπισμού και μετεγκατάστασης στην Ευρώπη του Zakaria, η οποία καλεί τους/τις αποδέκτες/τριες της αφήγησης να συνδεθούν συν-αισθηματικά με αυτή την υποδειγματική εμπειρία μετανάστευσης· (β) της *αφήγησης του Εμείς* (story of Us), που εμφανίζεται μέσα από τις οπτικές που προσθέτουν οι υπάλληλοι της ΕΕ με έμφαση στη συνεργατικότητα και την αλληλεγγύη, αξίες που αντανακλούν τους κοινούς σκοπούς, στόχους και οράματα της ΕΕ ως συλλογικότητας και καλούν τους/τις αποδέκτες/τριες να συνδεθούν με τα μέλη αυτής της κοινότητας· και (γ) της *αφήγησης του τώρα* (story of now) που εντοπίζεται στις αξίες που ευαγγελίζονται τόσο η προσωπική αφήγηση του εγώ όσο και η αφήγηση του Εμείς, θεματοποιώντας την ευρύτερη αλληλεγγύη που δομείται μέσα από ιστορίες υποδειγματικών μεταναστών/τριών.

Η ενσωμάτωση της προσωπικής εμπειρίας του Zakaria στη δημόσια αφήγηση της ΕΕ φαίνεται από τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται στο πληροφοριακό γράφημα μαζί με παραθέματα από τις αφηγήσεις των υπαλλήλων της ΕΕ. Τα παραθέματα αποτελούν αξιολογήσεις της ιστορίας του ταξιδιού του Zakaria, γι’ αυτό και παρουσιάζονται σε ευθύ λόγο (βλ. τη χρήση εισαγωγικών):

1. «Πήρε καιρό, αλλά τελικά ζούμε ελεύθεροι/ες όπως όλοι/ες στον κόσμο. Η ΕΕ μας έδωσε ένα νέο ξεκίνημα» (Zakaria, έμφαση δική μας).
It took time, but we can finally live freely like everyone else in the world. The EU gave us a *new beginning*.
2. «Η ΕΕ είναι μια *συλλογικότητα* και η επανεγκατάσταση των προσφύγων/ισσών είναι ένα μεγάλο παράδειγμα *αλληλεγγύης* μέσα σε μια εποχή παγκόσμιας αστάθειας» (Esther, έμφαση δική μας).
The EU is a *collective*, and the relocation of refugees is a prime example of *solidarity* in the midst of global instability.

3. «Η ΕΕ βρήκε λύση και *βοηθά* όσους/ες ζητούν άσυλο να *ζαναρχίσουν* τη ζωή τους, φροντίζοντας παράλληλα να υποστηρίζει τις χώρες της ΕΕ που *υποδέχονται πρόσφυγες/ισσες*» (Ilaria, έμφαση δική μας).
The EU came up with a solution to *help* people seeking asylum *restart* their lives, while making sure EU countries *receiving* refugees were supported.
4. «Πιστεύω βαθιά πως η ευρύτερη *συνεργασία* στο πλαίσιο της ΕΕ είναι ο μόνος τρόπος να αντιμετωπίσουμε μια τέτοια κρίση» (Παναγιώτα, έμφαση δική μας).
I firmly believe that EU-wide *cooperation* is the only way to deal with such a crisis.
5. «Ο Zakaria δεν ήρθε εδώ για να μην κάνει τίποτα. Ήρθε στην Ολλανδία για να κάνει μια *καινούρια αρχή* και να *γίνει μέλος της κοινωνίας μας*» (Falah, έμφαση δική μας).
Zakaria didn't come here to do nothing. He came to the Netherlands to make a *new start* and *be part of our society*.

Τα παραπάνω παραθέματα αναδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο οι διαφορετικές αφηγήσεις έχουν παρόμοιες αξιολογικές τοποθετήσεις και (ανα)πλαισιώνουν την ιστορία του Zakaria ως μια μεγαλύτερη αφήγηση της επιτυχίας της ΕΕ (success story). Σε όλα τα παραθέματα, αυτό που επαναλαμβάνεται είναι ο ρόλος της ΕΕ ως ενός θεσμού που προσφέρει σε ανθρώπους όπως ο Zakaria μια *καινούρια αρχή* μέσω της *αλληλεγγύης* και της *συνεργασίας*, ενώ υπονοούνται αρχές όπως η αποδοχή της διαφορετικότητας, και αντανακλούν επομένως μια αντιρατσιστική στάση. Παρ' όλα αυτά, οι ίδιοι/ες οι μετανάστες/τριες, όπως ο Zakaria, τοποθετούνται στα παραπάνω παραθέματα με τρόπο που απηχεί την ιδεολογία της ενσωμάτωσης, περιλαμβάνοντας δηλαδή πρακτικές αφομοίωσης: το καινούργιο τους ξεκίνημα προϋποθέτει μια διαδικασία μετασχηματισμού κατά την οποία παλιές συνήθειες και πρακτικές είτε εγκαταλείπονται είτε προσαρμόζονται στην κυρίαρχη εθνική κουλτούρα και γλώσσα (Archakis 2022: 1265). Συγκεκριμένα, η ενσωμάτωση παρουσιάζεται ως μια εναλλακτική προοπτική έναντι του κυρίαρχου ρατσιστικού λόγου που παρουσιάζει τους/τις μετανάστες/τριες ως άτομα που έρχονται στην ΕΕ 'για να μην κάνουν τίποτα'. Αντιθέτως, σε αυτή την αφήγηση, οι μετανάστες/τριες παρουσιάζονται ως υποδειγματικά άτομα που δουλεύουν, πηγαίνουν στο σχολείο, μαθαίνουν την κυρίαρχη γλώσσα και είναι διατεθειμένα να γίνουν αναπόσπαστο κομμάτι της κυρίαρχης κοινωνίας και του κράτους υποδοχής, εκφράζοντας μάλιστα ανοιχτά την ευγνωμοσύνη τους για την στήριξη που δέχονται και για την ελευθερία και την ασφάλεια που τους προσφέρονται. Μέσα από αυτή τη διαδικασία μετασχηματισμού, γίνονται όπως όλοι/ες Εμείς που έχουμε το δικαίωμα να ζούμε ελεύθερα. Τέτοιες αξιολογικές προβολές κατασκευάζουν τους/τις μετανάστες/τριες ως άτομα τα οποία μπορούμε να εμπιστευτούμε αλλά μπορούμε και να συνδεθούμε συν-αισθηματικά με αυτά, καθώς έμφαση δίνεται σε εμπειρίες και επιθυμίες που είναι κοινές σε όλους τους ανθρώπους (π.χ. ελευθερία, ασφάλεια). Εμπεριέχουν όμως στοιχεία ρευστού ρατσισμού, τα οποία εντοπίζονται στην ιδεολογία της ενσωμάτωσης όπως αυτή εκφράζεται στα παραπάνω παραθέματα, με τη μορφή δηλαδή συγκαλυμμένης αφομοίωσης του/της Άλλου/ης έτσι ώστε να μετριαστεί η υποτιθέμενη απειλή του/της Άλλου/ης για τον πληθυσμό της χώρας υποδοχής.

Η αμφισημία που παράγεται από την παράλληλη παρουσία αντιρατσιστικών και αφομοιωτικών θέσεων δεν γίνεται εύκολα αντιληπτή λόγω του πολυεπίπεδου σχεδιασμού και της ενσωμάτωσης της 'πραγματικής' ιστορίας ενός μετανάστη στη μεγαλύτερη αφήγηση που έχει στο κέντρο της την ΕΕ. Η ενσωμάτωση προωθείται με

τη στρατηγική τοποθέτηση της εικόνας του υποδειγματικού μετανάστη στην αρχή και στο τέλος του βίντεο.

Η συλλογικοποίηση της αφήγησης προσωπικής εμπειρίας του Zakaria ως δημόσιας αφήγησης μπορεί να εκληφθεί ως μια ακόμα έκφανση ρευστού ρατσισμού, καθώς οι αφηγήσεις των Άλλων γίνονται αντικείμενο επιμέλειας έτσι ώστε να υπηρετήσουν τους σκοπούς ενός θεσμού όπως η ΕΕ. Η δημόσια αφήγηση προωθεί κυρίαρχους λόγους και αντιλήψεις που προβάλλουν την ανάγκη πλήρους ενσωμάτωσης των μεταναστών/τριών και την υιοθέτηση από αυτούς/ές μιας θετικής στάσης ως προϋπόθεση για να γίνουν αποδεκτοί/ές από τις χώρες υποδοχής, όπως έδειξαν οι παραπάνω αναλύσεις της αφηγηματικής ανάδυσης και της ολότητας. Η ενσωμάτωση της αφήγησης ενός/μιας αιτούντος/ούσας άσυλο στην ευρύτερη αφήγηση για την ΕΕ ενέχει, επομένως, εντάσεις ανάμεσα σε πλειονοτικές και μειονοτικές ομάδες, καθώς και αμφίσημες ή αντικρουόμενες τοποθετήσεις απέναντι σε -ή σε σχέση με- αυτόν/ή που μπορεί να θεωρηθεί Άλλος/η.

6. Συμπεράσματα

Το παρόν κεφάλαιο ανίχνευσε περιπτώσεις ρευστού ρατσισμού στην αφήγηση της προσωπικής εμπειρίας ενός αιτούντος άσυλο και την επιμέλεια της αφήγησης αυτής στο πλαίσιο της ενημερωτικής εκστρατείας της ΕΕ με τίτλο *Η ΕΕ Προστατεύει*. Προτείναμε μια κριτική προσέγγιση στις αφηγηματικές πρακτικές, την οποία και εφαρμόσαμε στην αναζήτηση των κεντρικών όψεων της ανάδυσης, της ολότητας και της ενσωμάτωσης της αφήγησης και των συνδεδόμενων με αυτές συν-αισθηματικών τοποθετήσεων. Όλες αυτές, όπως υποστήριξαμε, ενδεικνύουν στάσεις ρευστού ρατσισμού.

Συνοψίζοντας, ανιχνεύσαμε ρευστό ρατσισμό στον τρόπο με τον οποίο η εμπειρία του Zakaria χρησιμοποιείται αλληγορικά ως μια αφήγηση που συλλογικοποιεί το ταξίδι της μετανάστευσης και προάγει υποδειγματικές εικόνες αιτούντων/ουσών άσυλο. Η επιμελημένη προσωπική αφήγηση προωθεί προσδιορισμένους τύπους συν-αισθηματικών τοποθετήσεων, όπου οι μετανάστες/τριες αναπαρίστανται ως άτομα που δεν αποτελούν απειλή για τους/τις ευρωπαίους/ες πολίτες. Ρευστός ρατσισμός επίσης ανιχνεύτηκε στον τρόπο με τον οποίο η αφήγηση της εμπειρίας του Zakaria εργαλειοποιείται στο πλαίσιο μια δημόσιας αφήγησης για την ΕΕ με απώτερο σκοπό να προαγάγει την συν-αισθηματική ταύτιση του κοινού με τις κεντρικές αξίες της ΕΕ.

Πιο συγκεκριμένα, η αφήγηση του Zakaria *αναδύεται* ως μια τυπική αφήγηση που χρησιμοποιεί το αφηγηματικό υπόδειγμα του ταξιδιού και φέρνει σε πρώτο πλάνο τη θετική συν-αισθηματική τοποθέτηση του αφηγητή σε όλα τα επίπεδα. Ο τρόπος αυτός τοποθέτησης συντελεί στη διαμόρφωση θετικών εικόνων μεταναστών/τριών, δίνοντας έμφαση στην ανθρώπινη διάσταση της μεταναστατευτικής εμπειρίας. Ως προς την *ολότητα* της αφήγησης, η συνύφανση της προσωπικής ιστορίας του Zakaria με τις ιστορίες των υπαλλήλων της ΕΕ προβάλλει συγκεκριμένους τύπους χρονοτοπικού συν-αισθήματος που τοποθετούν τους/τις μετανάστες/τριες σε ρόλους ‘αποδεκτών πολιτών’, οι οποίοι/ες όχι μόνο είναι διατεθειμένοι/ες να ενσωματωθούν στην κοινωνία υποδοχής, αλλά και να εκφράσουν την ευγνωμοσύνη τους για το ότι γίνονται (απο)δεκτοί/ές. Τέτοιες θέσεις φυσικοποιούν λόγους (ρατσιστικής) αφομοίωσης που εμπεριέχονται σε εθνικιστικούς λόγους ένταξης και ενσωμάτωσης μειονοτικών ομάδων (σε *δεχόμαστε υπό τον όρο ότι είσαι σαν κι εμάς· σε δεχόμαστε υπό τον όρο ότι θα μας είσαι ευγνώμων*). Αυτό γίνεται αισθητό και στη γενικότερη πλαισίωση της ενημερωτικής εκστρατείας στην ιστοσελίδα όπου η συγκεκριμένη ιστορία κατηγοριοποιείται ως σχετική με την ενσωμάτωση των προσφύγων (*Refugee*

integration). Η ιδεολογία της ενσωμάτωσης παρουσιάζεται εδώ ως πλήρως εσωτερικευμένη από τον ίδιο τον μετανάστη, ο οποίος τοποθετείται συν-αισθηματικά σε σχετική απόσταση από τη χώρα προέλευσης και τις δυσκολίες του ταξιδιού ώστε να προβάλλει την εγγύτητά του στις αξίες της ΕΕ. Παρόμοια και με άλλα αντιρατσιστικά κείμενα που έχουν μελετηθεί υπό την οπτική του ρευστού ρατσισμού (Archakis & Tsakona 2022), τέτοιες θετικές συν-αισθηματικές τοποθετήσεις παγιώνονται. Οι λόγοι ένταξης και αφομοίωσης των μεταναστών/τριών σε αυτή την περίπτωση αρθρώνονται στην εικόνα ενός/μιας υποδειγματικού/ής μετανάστη/τριας ο/η οποίος/α είναι διατεθειμένος/η να μάθει τη γλώσσα της χώρας υποδοχής, να συμμετάσχει στην τοπική οικονομία μέσα από την απασχόλησή του/της σε χαμηλόμισθες εργασίες (π.χ. στο βίντεο βλέπουμε τον Zakaria να εργάζεται στην κουζίνα εστιατορίου), χωρίς να παραπονιέται για τον μισθό ή τις συνθήκες εργασίας, αλλά και να αναγνωρίζει την θεσμική στήριξη που έχει δεχτεί. Στο επίπεδο της ενσωμάτωσης, εντοπίζουμε την ισχυρότερη ένδειξη ρευστού ρατσισμού η οποία έγκειται στην εργαλειοποίηση της αφήγησης της προσωπικής εμπειρίας του Zakaria σε μια δημόσια αφήγηση για τις αξίες της ΕΕ. Στην περίπτωση αυτή η προσωπική εμπειρία του μετανάστη υπάγεται στη δημόσια αφήγηση της ένταξης μεταναστών/τριών, περιορίζοντας τη δυνατότητα για την έκφραση πιο περίπλοκων και ενδεχομένως αρνητικών συν-αισθηματικών τοποθετήσεων από την πλευρά του/της μετανάστη/τριας (Archakis 2022).

Συνολικά ο τρόπος επιμέλειας της αφήγησης που αναλύσαμε στα διαφορετικά στάδια της ανάδυσης, της ολότητας και της ενσωμάτωσης αποσπά την προσοχή του κοινού από τις πολιτικές προστασίας των συνόρων της ΕΕ και των εθνών-κρατών που αποτελούν στρατηγική προτεραιότητα της ΕΕ και σε μεγάλο βαθμό ευθύνονται για το ταξίδι και τις περιπέτειες του Zakaria και όσων αιτούνται άσυλο (Kirişci κ.ά. 2020). Παρά τον ρόλο που τέτοιες δημόσιες αφηγήσεις προτίθενται να παίξουν έναντι κυρίαρχων αρνητικών αναπαραστάσεων των μεταναστών/τριών, η πραγματική δυνατότητα παροχής φωνής στους/στις μετανάστες/τριες είναι πολύ περιορισμένη. Παρατηρούμε ακόμα και σε αυτές τις ανθρωποκεντρικές προσεγγίσεις προς το μεταναστευτικό ζήτημα την ανακύκλωση και εδραίωση ρατσιστικών λόγων, θέσεων και στάσεων μέσω του ρευστού ρατσισμού.

Είναι επομένως αναγκαίο να συνεχίσουμε να εξετάζουμε κριτικά τέτοιες πρακτικές αφήγησης, διερευνώντας τα αποτελέσματα της δημοσιοποίησης τέτοιων προσωπικών αφηγήσεων, τον σχεδιασμό τους και τις συνθήκες παραγωγής και πρόσληψής τους. Για αυτόν τον λόγο είναι χρήσιμη η ανίχνευση τέτοιων στοιχείων ακόμα και σε κείμενα που είναι φαινομενικά αντιρατσιστικά, έτσι ώστε να ενισχυθεί η ευρύτερη ανάπτυξη κριτικού γραμματισμού (Τσάκωνα κ.ά. 2020). Όπως προτείνουμε στο παρόν κεφάλαιο, η κριτική προσέγγιση στις αφηγηματικές πρακτικές, που φέρνει σε πρώτο πλάνο τις πρακτικές επιμέλειας των διαμεσολαβημένων αφηγήσεων σε συνδυασμό με τις πρακτικές συν-αισθηματικής τοποθέτησης, μπορεί να καταστεί χρήσιμη για την ανίχνευση ρευστού ρατσισμού ακόμα και σε φαινομενικά αντιρατσιστικά κείμενα και αφηγήσεις.

Βιβλιογραφία

- Αβραμοπούλου, Ε. (επιμ.) 2018. *Το Συν-αίσθημα στο Πολιτικό: Υποκειμενικότητες, Εξουσίες και Ανισότητες στο Σύγχρονο Κόσμο*. Μετάφραση: Ο. Τσάκαλου. Αθήνα: Νήσος.
- Αλίαϊ, Ρ. & Τσάκωνα, Β. 2020. «Αυτοί/ές είναι σαν κι εμάς»: Ταυτότητες και θετικές αναπαραστάσεις μεταναστών/τριών σε αφηγήσεις από την επίσημη ιστοσελίδα του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης. *Γλωσσολογία* 28, 97-118.

- Αμεντ, Σ. 2018. Συν-αισθηματικές οικονομίες. Στο Ε. Αβραμοπούλου (επιμ.), *Το Συν-αίσθημα στο Πολιτικό. Υποκειμενικότητες, Εξουσίες και Ανισότητες στο Σύγχρονο Κόσμο*, 129-165. Μετάφραση: Ο. Τσάκαλου. Αθήνα: Νήσος.
- Anand, A. 2016. Journeys–The Migration Experience. The Migration Museum. <https://www.migrationmuseum.org/journeys-the-migration-experience> (πρόσβαση 25/06/2022).
- Archakis, A. 2018. The representations of racism in immigrant students’ essays in Greece: The ‘hybrid balance’ between legitimizing and resistance identities. *Pragmatics* 28 (1), 1–28.
- Archakis, A. 2020. Immigrant narratives and hybrid identities: Analyzing autobiographical narratives written by immigrant students in Greece. *Trabalhos em Linguística Aplicada* 59 (3), 1809-1832.
- Archakis, A. 2022. Tracing racism in antiracist narrative texts online. *Ethnic and Racial Studies* 45 (7), 1261-1282.
- Archakis, A. & Tsakona, V. 2022. “It is necessary to try our best to learn the language”: A Greek case study of internalized racism in antiracist discourse. *Journal of International Migration and Integration* 23, 161-182.
- Bamberg, M. & Georgakopoulou, A. 2008. Small stories as new perspectives in narrative and identity analysis. *Text and Talk* 28, 337-396.
- Balibar, E. 2005. The construction of racism. *Actuel Marx* 38 (2), 11-28.
- Campbell, J. 1968 [1949]. *The Hero with a Thousand Faces*. 2nd edition. Princeton: Princeton University Press.
- Chouliaraki, L. 2006. *The Spectatorship of Suffering*. London: Sage.
- Chouliaraki, L. 2013. Post-humanitarian communication: Contemporary portrayals of distant suffering have left us as self-satisfied consumers, rather than cosmopolitan citizens. *London School of Economics (LSE) Blog*, November 11th. <https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/post-humanitarian-communication-contemporary-portrayals-of-distant-suffering-has-left-us-as-self-satisfied-consumers-rather-than-cosmopolitan-citizens> (πρόσβαση 25/05/2022).
- De Fina, A. 2018. What is your dream? Fashioning the migrant self. *Language and Communication* 59, 42-52.
- De Fina, A. 2020. Doing narrative analysis from a narratives-as-practices perspective. *Narrative Inquiry* 31 (3), 49-71.
- De Fina, A. & Georgakopoulou, A. 2012. *Analyzing Narrative. Discourse and Sociolinguistic Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eberl, J.-M., Meltzer, C. E., Heidenreich, T., Herrero, B., Theorin, N., Lind, F., Berganza, R., Boomgaarden, H. G., Schemer, C. & Strömbäck, J. 2018. The European media discourse on immigration and its effects: A literature review. *Annals of the International Communication Association* 42 (3): 207-223.
- European Union, χ.χ.α. “From war-stricken Syria to safety: How the EU helped a refugee build a new life in the Netherlands.” https://wayback.archive-it.org/12090/20210204183546/https://europa.eu/euprotects/our-society/war-stricken-syria-safety-how-eu-helped-refugee-build-new-life-netherlands_en (πρόσβαση 27 Ιουλίου 2022).
- European Union. χ.χ.β. EU Protects. https://wayback.archive-it.org/12090/20210204160920/https://europa.eu/euprotects/content/homepage_en (πρόσβαση 12 Οκτωβρίου 2022).
- Farmer, R. 2018. The hero’s journey in higher education: a twelve stage narrative approach to the design of university modules. *Innovative Practice in Higher Education* 3 (3), 1-18.

- Fernandes, S. 2017. *Curated Stories: The Uses and Misuses of Storytelling*. Oxford: Oxford University Press.
- Ganz, M. 2015. Public narrative. [YouTube video]. California Teachers Association. https://www.youtube.com/watch?v=g7CW_10C71Q (πρόσβαση 25/05/2022).
- Giaxoglou, K. & Spilioti, T. υπό ετοιμ. “The EU gave us a new beginning”: Liquid racism and affect in a curated migrant story.
- Giaxoglou, K. 2021. *A Narrative Approach to Social Media Mourning: Small Stories and Affective Positioning*. London: Routledge.
- Giaxoglou, K. & Spilioti, T. 2020. The shared story of #JeSuisAylan on Twitter: Story participation and stancetaking in visual small stories. *Pragmatics* 30 (2), 277-302.
- Ιωακείμης, Π. Κ. 2018. Η Ευρώπη που προστατεύει. *Τα Νέα*, 23 Οκτωβρίου.
- Kirişci, K., Erdoğan, M. M. & Eminoğlu, N. 2020. The EU’s “new pact on migration and asylum” is missing a true foundation. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/11/06/the-eus-new-pact-on-migration-and-asylum-is-missing-a-true-foundation/> (πρόσβαση 20/05/2022).
- Labov, W. 2013. *The Language of Life and Death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Labov, W. & Waletzky, J. 1967. Narrative analysis. Στο J. Helm (επιμ.), *Essays on the Verbal and Visual Arts*, 12-44. Seattle: University of Washington Press.
- Mäkelä, M., Björninen, S., Karttunen, L., Nurminen, M., Raipola, J., & Rantanen, T. 2021. Dangers of narrative: A critical approach to narratives of personal experience in contemporary story economy. *Narrative* 29 (2), 139-159.
- Mäkelä, M. & Meretoja, H. 2022. Critical approaches to the storytelling boom. *Poetics Today* 43 (2), 191-218.
- Martínez García, A. B. 2021. Refugees’ mediated narratives in the public sphere. *Narrative* 29 (2), 210-223.
- Mediabrand. χ.χ. EU Protects. <https://ipgmediabrand.be/project/eu-protects> (πρόσβαση 27/07/2022).
- Miller, D. 2017. *Building a StoryBrand: Clarify Your Message so Customers will Listen*. New York: Harper Collins Publishers.
- O’Brien, E. 2009. From antiracism to antiracisms. *Sociology Compass* 3 (3), 501-512.
- OHCHR. χ.χ. Reframing narratives on migration. Available at: <https://www.ohchr.org/en/migration/reframing-narratives-migration>. (πρόσβαση: 10/11/2022).
- OHCHR. 2020. #StandUp4Migrants: Changing the narrative on migration. Available at: <https://www2.ohchr.org/english/OHCHRreport2020/standup4migrants-changing-the-narrative-on-migration.html> (πρόσβαση: 10/11/2022)
- Shuman, A. 2005. *Other People’s Stories: Entitlement Claims and the Critique of Empathy*. Urbana: University of Illinois Press.
- StandUp4Migrants Campaign. 2020. #StandUp4Migrants. Available at: <https://www.standup4humanrights.org/migration/en/index.html> (πρόσβαση: 10/11/2022).
- Σωτηρόπουλος, Δ. Π. 2009. Σχετικά με την άνοδο του ρατσισμού και του εθνικισμού. *Θέσεις* 149, 15-33.
- Τσάκωνα, Β., Καραχάλιου, Ρ. & Αρχάκης, Α. 2020. Μετανάστευση και κριτικός γραμματισμός: Η περίπτωση του ρευστού ρατσισμού. Στο Σ. Σοφοκλέους (επιμ.), *Πρακτικά 3ου Διεθνούς Συνεδρίου, «Γραμματισμός και Σύγχρονη Κοινωνία: Ταυτότητες, Κείμενα, Θεσμοί»*, 11-12 Οκτωβρίου 2019, 525-539. Λευκωσία: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου.

- van Dijk, T. 1993. Stories and racism. Στο D. K. Mumby (επιμ.), *Narrative and Social Control: Critical Perspectives*, 121-142. London: Sage.
- Weaver, S. 2010. Liquid racism and the Danish Prophet Muhammad cartoons. *Current Sociology* 58(5), 675-692.
- Weaver, S. 2011. Liquid racism and the ambiguity of Ali G. *European Journal of Cultural Studies* 14 (3), 249-264.